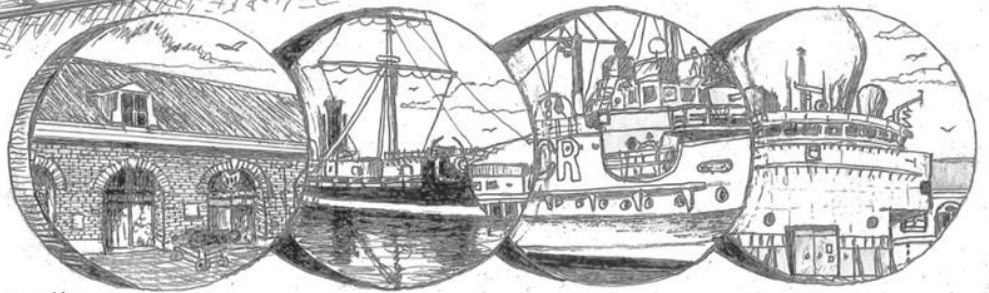

33^e jaargang

Subviza

Subviza

POSTBOEI

juni 2023

nr. 2023/2

Algemene informatie

Deze Postboei is een uitgave van de Stichting Vrienden van het Marinemuseum. De Stichting is opgericht op 5 april 1991, is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel Noordwest-Holland te Alkmaar onder nummer 41240675 en heeft ten doel het bevorderen van de bloei van het Marinemuseum door het wekken en stimuleren van belangstelling voor hetgeen het museum te bieden heeft, alsmede door andere vormen van steunverlening in de ruimste zin van het woord.

De donatie voor een individueel lidmaatschap van de Stichting bedraagt € 17,00 per jaar, die voor een partnerlidmaatschap € 30,00 per jaar.

Een jeugd donateurschap (4 t/m 12 jaar) € 13,00 per jaar

Belangstellenden kunnen zich aanmelden bij het secretariaat.

Hert adres van het secretariaat is:
Marinemuseum, Postbus 10000, 1780 CA Den Helder of via e-mail:
vrienden@marinemuseum.nl

De Stichting biedt haar donateurs de volgende faciliteiten:

- Op vertoon van de lidmaatschapskaart gratis toegang tot het Marinemuseum.
- Op vertoon van de lidmaatschapskaart 20% korting op aankopen in de Museumwinkel van boven de € 5,-
- Voorbezigting van nieuwe exposities in het Marinemuseum.
- Gratis toegang tot de door de Stichting georganiseerde lezingen op maritiem historisch gebied.
- Deelname aan de jaarlijkse vriendendag.
- De mogelijkheid tot deelname aan excursies bij of vaartochten met de Koninklijke Marine (afhankelijk van aanbod en beschikbare plaatsen).
- De ontvangst van de Postboei.

De Postboei staat onder redactie van Tom Geiger en Frits Rohling
Lay-out en foto's omslag Adriaan Leeuw.

Samenstelling van het bestuur

Donateurs met Ere-status

Mevr. W. van Son † 2001-2021

Dhr. H. de Bles 2017

Voorzitter

Fijko van der Laan

Email: ftsvanderlaan@hetnet.nl

Penningmeester

Hennie van Wilgenburg

hennievandwilgenburg@icloud.com

Redactie

Tom Geiger

tgeiger@quicknet.nl

Evenementen & Lezingen

Frits Rohling

Frits.rohling@gmail.com

Website

Marinemuseum.nl/nl/word-vriend

Het bestuur wordt bijgestaan door adviseur

Cees Boelema-Robertus,

Vestigingsdirecteur Marine museum

INHOUD POSTBOEI

Algemene informatie, ere status donateurs	1
Samenstelling Bestuur	
Inhoud, Agenda	2
Voorwoord van de voorzitter	3
Voorwoord van de directeur	3
Alan Turing, codekraker en uitvinder van A.I.	5
Kunstmatige Intelligentie of A.I. de Turing Test	9
Jane Naval War Game	10
Het SKD in de toekomst	12
Navy Target Kite MK-1	15
Het Torengedouw (1827 – tot heden)	17
Restauratie Catalina	17
Zr. Ms. Medusa in de wateren van Japan - <i>vervolg</i>	20
Het schilderij 'Het einde van de zeeslag op de Doggersbank op 5 augustus 1781'	22
De Geheime geschiedenis van de MIVD	23
Staatsieportret Koningin Wilhelmina, met granaatscherf, dit hing a/b Hr. Ms. Tromp	27
Hr. Ms. Tromp in de baai van Sabang	28
Foto's uit de expositie "Wrakken" de O22	29
Foto's uit de expositie "Wrakken" de O13	30

Agenda 2023

7 oktober **Bosscherlezing**
Lezing over de Vlootwet
Door mevr. Anne Beckers
van het NIMH
(Mogelijk a/b de Schorpioen)

Entreprijzen **Marinemuseum**
Kaarten zijn online met
kortingen te verkrijgen.
Zie voor de prijzen de website.

Vrienden dag **Activiteiten**
21 september
Er wordt gewerkt aan een
uitgebreide rondleiding bij
het DMI in Den Helder
Inclusie koffie met cake,
"Blauwe hap" als lunch en
borrel.
(later meer informatie)

Vaardag **Laatste Nieuws**
Voorlopig, is er dit jaar
géén vaardag. Er zijn geen
schepen beschikbaar.

www.marinemuseum.nl/word-vriend/vrienden-nieuws

www.marinemuseum.nl/nl/stories

Het Marinemuseum is weer genomineerd voor de titel 'Leukste uitje van Noord-Holland'! Vind jij dat we deze titel verdienen? Breng dan nu je stem uit, dit kan vanaf nu via:

<https://www.anwbleuksteuitje.nl/marinemuseum-den-helder>

Bedankt!

Van de voorzitter

Waarde vrienden en donateurs,

Als ik me niet heb verteld (leeftijd hè...) wordt dit mijn 50e voorwoord voor de Nieuwsbrief/Postboei. Mooie mijlpaal en wel een reden om naar mijn eigen houdbaarheid te kijken. Maar maakt u zich geen zorgen, zolang u mij tolereert als voorzitter blijf ik het voorwoord schrijven.

Ook nu weer een behoorlijk dikke en lezenswaardige Postboei. Voor degenen onder u die niet bij de uitermate boeiende lezing van Professor Bob de Graaf aanwezig konden zijn in dit nummer alvast een eerste deel van het verslag van zijn presentatie. Met een meer dan dubbele belangstelling dan wat we gewend zijn bij onze Bosscher lezingen een zeer succesvolle bijeenkomst, met dank ook aan Marinemuseum en MBSOV voor de ondersteuning. En omdat het ging over de militaire inlichtingendienst een reprise van het stuk over Alan Turing en Bletchley Park.

Het bestuur heeft in het voorjaar overlegd met het bestuur van de Vrienden van het NMM, het Nationaal Militair Museum. We gaan wat meer samenwerken als het aan onze besturen ligt. Praktisch betekent dat dat we onze vrienden/donateurs wederzijds uitnodigen voor onze activiteiten zoals de lezingen en dat we artikelen uit onze periodieken met elkaar kunnen delen. In deze Postboei ziet u daarvan de eerste resultaten. Aangezien onze verhouding tot ons Marinemuseum iets anders is dan de relatie van de Vrienden NMM met 'Soesterberg' bezien we nog wat we daarin voor elkaar kunnen betekenen. Volgens uw bestuur een goede stap.

De agenda voor het tweede halfjaar is wat het bestuur betreft rond. Een vaartocht met één van de schepen van het CZSK zit er ook dit jaar niet in. We kijken nog naar een alternatief. Onze vriendendag houden we in september in Den Helder. Zoals het er nu naar uitziet zijn we dan een dag te gast bij de DMI, de Directie Materiele Instandhouding, vroeger ook wel bekend als het Marinebedrijf. En in oktober volgt er nog een Bosscher lezing. Dit jaar is het 100 jaar geleden dat de Vlootwet in de Tweede Kamer werd verworpen, met één stem verschil. In de lezing wordt die episode in de geschiedenis van de KM belicht met een doorkijk naar onze huidige turbulente tijdspanne.

In deze Postboei ook aandacht voor twee bijzondere gebeurtenissen in het Marinemuseum, namelijk de nieuwe tentoonstelling Wrakken op het Ramschip Schorpioen en de onthulling van het schilderij van Maarten Platje over de actie in de baai van Sabang met onder meer Hr. Ms. Tromp in 1944, de operatie Crimson. Een goede reden om naar ons museum te gaan en zelf een en ander in ogenschouw te nemen. Daarom tot slot, een goede zomer gewenst en dus graag tot ziens in en om ons Marinemuseum!

Fijko van der Laan,

Voorzitter

Van de directeur

Beste Vrienden,

Op het moment van schrijven beleven we een hittegolf, en hoewel we de afgelopen maanden veel bezoekersrecords hebben gebroken (eind mei stond de teller voor dit jaar op bijna 38000, meer dan 10000 bezoekers meer dan over de vergelijkbare periode van vorig jaar) is het bij tropische temperaturen rustiger in het Museum. Met deze hitte zoekt men liever verkoeling elders, dus stiekem hopen wij hier op wat buiiger weer. Dat gezegd hebbende mogen we helemaal niet klagen, en met Sail en de Marinedagen voor de deur kijken wij uit naar een mooie zomer.

Naast een keurige hoeveelheid reguliere bezoekers en geplande schoolbezoeken worden wij ook steeds beter gevonden voor recepties, evenementen en diners in de 'Admiraalszaal', waar

wij in samenwerking met de Marineclub kwalitatief hoogwaardige diners verzorgen in een museale setting. Zo mochten wij tot twee keer toe de hoogwaardigheidsbekleders betrokken bij de Sail organisatie een mooie avond bezorgen.

Ook blijkt het Museum geschikt voor het ondersteunen van bijvoorbeeld een banenmarkt, waarbij scholieren in de Geschutmakerij kennis konden maken met een veelheid aan technische beroepen. In twee dagen tijd mochten wij 1900 leerlingen verwelkomen in de Geschutmakerij die bij die gelegenheid was ingericht als een beurshal. Mooi om te zien!

Op 6 april is de nieuwe 'Maarten Platje' onthuld op zaal. We hebben inmiddels meerdere werken van deze gerenommeerde schilder in onze collectie, zoals de vorig jaar ontvangen 'Slag in de Javazee' en enkele werken van moderne marineschepen. Dit nieuwe werk betreft een schilderij van Hr.Ms. Tromp in actie

tijdens Operation Crimson waarbij een geallieerd vlootverband de Japanse marine faciliteiten in Sabang (Atjeh) bestookten.

Zoals in het vorige voorwoord vermeld is dit schilderij tot stand gekomen in nauwe samenwerking met Leon Homburg die tijdens zijn onderzoek naar deze actie stuitte op een film van deze operatie in de collectie van het Imperial War Museum, een film waarin de Tromp duidelijk waarneembaar is, een film ook die op onze kosten gedigitaliseerd is waardoor deze voor een breed publiek toegankelijk is geworden. De foto toont de onthulling van het schilderij door Maarten Platje en VADM b.d. Ben Bekkering, de voorzitter van het Karel Doorman Fonds. Dit Fonds heeft de aanschaf van dit schilderij mede mogelijk gemaakt.

Tenslotte hebben wij op 1 juni op de Schorpioen de mini-tentoonstelling 'Wrakken' geopend. De aanleiding van deze tentoonstelling was het verzoek van Jouke Spoelstra om te onderzoeken of het mogelijk was 'iets' te doen ter ondersteuning van een internationaal Symposium over 'onderzees erfgoed' dat in april te Den Helder gehouden zou worden. Dit verzoek paste in een langere lijst met verzoeken die wij geregeld krijgen om 'iets te doen met....', doch deze hebben we als eerste opgepakt.

Wij hebben besloten om een ruimte in te richten waarin we in een kleinere setting (dan de grotere tentoonstellingen zoals Navy Games) toch met een robuuste museale presentatie relevante verhalen kunnen tonen. 'Wrakken' is het eerste verhaal in die context.

En hoewel uiteindelijk het bijbehorend Symposium niet doorging, is er onder leiding van Jouke en Graddy Boven iets heel fraais neergezet, iets fraais bovendien dat over een zeer relevant onderwerp gaat, namelijk de noodzaak om oog te houden op onderzees erfgoed, en ook die verhalen te vertellen, juist omdat het onderwerp wrakken een inherent tragische lading kent die wij moeten tonen.

Opdat zij niet vergeten worden.

Ik hoop dat hiermee weer enigszins bijgepraat bent over ons Marinemuseum. Ik wens u veel leesplezier met deze nieuwe Postboei, en een fantastische zomer toe. En wellicht tot ziens hier op Willemsoord.

Hartelijke groet, Kees Boelema

Voorwoord redactie:

In 2019 plaatste ik eerder een artikel over GCHQ UK. Daar de laatste Bosscher lezing over de MIVD ging, is het een mooie gelegenheid om dit artikel opnieuw te plaatsen.

Allan Turing/Enigma/A.I.

Na

Bletchley Park

overleg in 2019 dat ik had met het GCHQ, heb ik van deze dienst toestemming gekregen om dit artikel plus de foto's te mogen plaatsen, waarin ook wat achtergronden zijn vermeld.

Ik heb de teksten onvertaald gelaten.

Het GCHQ UK, in Cheltenham (see Pic) (**Government Communication Head Quarter**) is an "World-leading intelligence, cyber and security agency with a mission to keep the UK safe"

© Crown Copyright 2019

Alan Turing was a leading cryptanalyst at the Government Code and Cipher School (GC&CS) working at Bletchley (UK) during WW2.

Alan Turing joined the GC&CS – the forerunner to GCHQ - in September 1939 to help with the code-breaking effort during WW2, working alongside **Gordon Welchman**. Turing was a leading cryptanalyst at Bletchley park, and spearheaded the effort in Hut 8 focusing on the German Naval Enigma, where he worked closely with **Joan Clarke**.

Turing was inspired by those around him, using their knowledge and initiative as a foundation to develop further.

In January 1940, Turing met with Polish counterparts who gave him the insights he needed to design the Bombe. The Bombe was the first special-purpose British cryptanalytic machine and made a major contribution to the exploitation of Enigma.

He is also

considered the founding father of theoretical computer science and Artificial Intelligence (A.I.)

Alan Mathison Turing, born 23rd June 1912 in Maida Vale, London. His mother was Chief Engineer at the Madras Railway and his father was a Civil Servant. Turing did well at school and went on to study mathematics at Kings College Cambridge, where he was awarded a first class honours in 1934. He subsequently went on to obtain his PhD from the Department of Mathematics from Princeton in 1938.

redactie

In Bletchley Park was de Britse crypto-analytische dienst gehuisvest.

Deze dienst had als doel de onderschepte gecodeerde berichten van de Duitsers te ontcijferen.

The combination of the Bombe and the brilliant minds and perseverance of those working at Bletchley Park lead to the breaking of Enigma.

Schlüsselmachine E, the Enigma

The first major breakthrough in the regular decryption of German traffic during World War II was the reading of Luftwaffe messages from the spring of 1940 onwards.

The Germans used Enigma, as well as other lower-grade encryption systems.

Analysts at [Bletchley Park](#) and RAF Cheadle were increasingly able throughout the Battle of Britain to give indicators and warnings to Fighter Command to allow it to target its scant resources against the German Air Force.

redactie

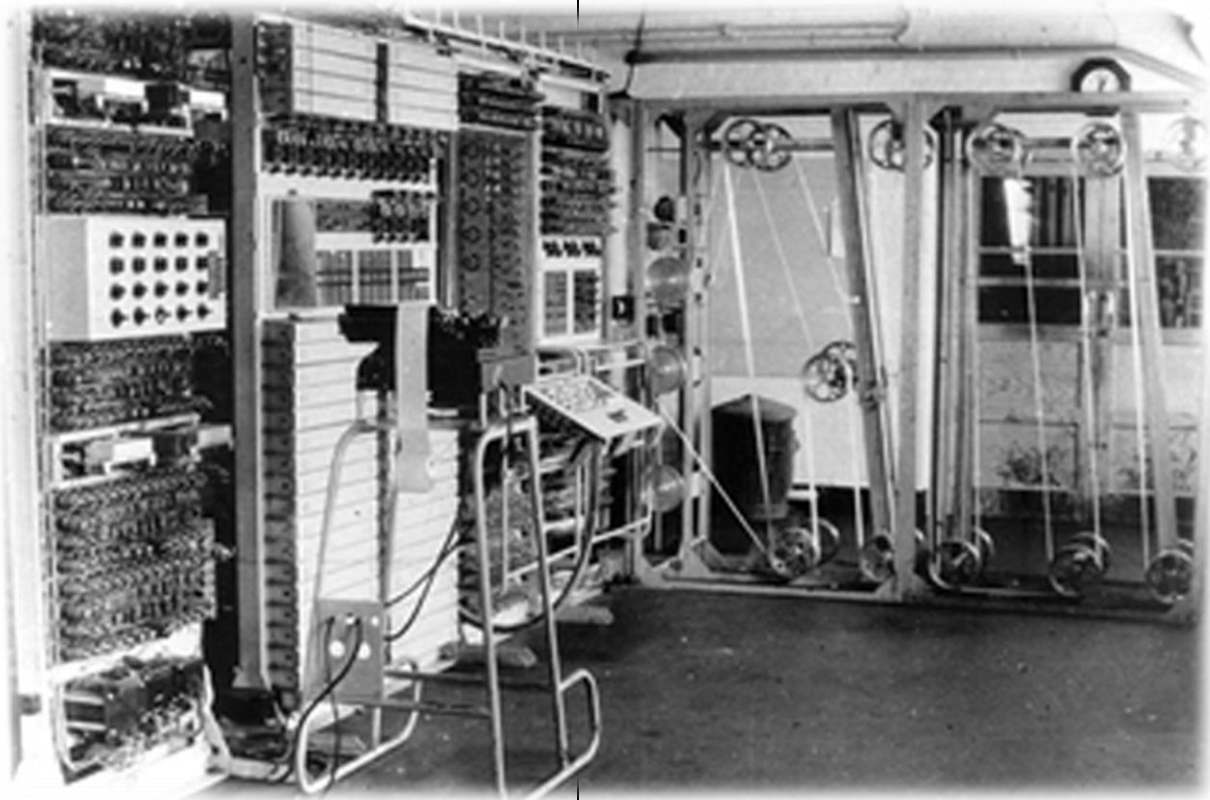
Deze topgeheime informatie verkregen door het breken van de codes, diende erg omzichtig gebruikt te worden, opdat het Duitse oppercommando niet zou beseffen dat er Enigmacodes gebroken werden.

Deze informatie werd de ULTRA-informatie genoemd.

Winston Churchill zou het belang van geheimhouding zo groot hebben gevonden, dat hij een bombardement op Coventry door de Duitsers heeft laten plaatsvinden.

Er vielen 568 doden en 863 gewonden.

VERDER WAREN DE BRITTEN IN STAAT OM HET BERICHTENVERKEER TUSSEN DE KRIEGSMARINE EN DE DUITSE WAL UIT TE PEILEN, WAARDOOR DUITSE SCHEPEN KONDEN WORDEN GELOKALISEERD, ZOALS GEBEURDE MET DE BISMARCK.

Colossus

Bletchley Park's great success was due to the mechanisation of the decryption process keeping pace with the mechanisation of encryption.

Although the decryption of Enigma is the best known of Bletchley Park's exploits, other successes, such as the decryption of Luftwaffe hand ciphers, and the development of COLOSSUS, the world's first computer, to solve enciphered German teleprinter, made a significant contribution to allied victory.

After working on Enigma, Turing moved to the US where he worked on investigating secure speech systems and helped with the development of what would become the US cipher machine SIGABA.

After his return to the UK in 1943 he developed a portable secure voice scrambler (codenamed Delilah). His skills at finding and exploiting weaknesses in other people's systems made him best placed to design new secure systems.

After the War

In 1945, Turing moved on to work at the National Physical Laboratory in London. While there, he worked on the ACE (Automatic Computing Engine) which was the first detailed design of a stored-program computer.

In 1948, Turing joined the Mathematics Department at Manchester University.

In 1949, he became Deputy Director of the Computing Machine Laboratory. Working with Max Newman, he led a team that produced Britain's first general-purpose stored programmed computer (the Manchester Mark 1) and then the first commercial computer (the Ferranti Mark 1).

In 1950, Turing turned his attention to **artificial intelligence** (A.I.) and proposed an experiment attempting to define a standard for a machine to be called "intelligent", this became known as the Turing Test.

(zie het artikel op de volgende pagina)

redactie

Turing bleef tot 1948 in het geheim voor het GCHQ werken, echter werd in dat jaar geweerd omdat zijn homoseksualiteit als een veiligheidsrisico werd beschouwd (?)

In January 1952, Turing was prosecuted for indecency over his relationship with another man in Manchester.

During the trial, **Hugh Alexander**, the Head of Cryptanalysis at GCHQ, was given official approval to go and speak as a character witness on Turing's behalf, saying in court that he was a national asset.

In March 1952, Turing pleaded guilty to the charges and was given a choice between imprisonment and probation; he chose probation which was conditional upon him undergoing hormonal treatment intended to reduce his libido.

On the 8th June 1954, Alan Turing took his own life.

Na dit artikel gelezen te hebben, bezoek dan het Marine Museum nogmaals en blijf dan eens stil staan bij de Enigma. Deze is te vinden in zaal Tweede Wereldoorlog op de beneden verdieping.

redactie

In a speech for the 100 anniversary of Alan Turing's birth in 2012, GCHQ Director shared the following insights at an event in his honour.

"We can't rewrite the past. We can't wish mid-twentieth century Britain into a different society with different attitudes. We can be glad that we live in a more tolerant age.

And we should remember that the cost of intolerance towards Alan Turing was his loss to the nation."

redactie

In 2009 heeft de premier Gordon Brown namens de regering aan hem postuum excuses aangeboden. In 2013 verleende koningin Elizabeth gratie en werd zijn veroordeling wegens homoseksualiteit uit de boeken geschrapt.

In 2021 kwam zijn portret op het 50 Pond biljet

Zijn leven is verfilmd in 2001 onder de titel "Enigma"
In 2014 "The Information Game" met Benedict Cumberbatch.

Kunstmatige Intelligentie of Artificiële Intelligentie, naar de Turing test, geschreven door Alan Turing.

Kunstmatige intelligentie (KI) of **artificiële intelligentie** (AI) is de wetenschap die zich bezighoudt met het creëren van een [artefact](#) dat een vorm van intelligentie vertoont.

Een vrij algemeen geaccepteerde test voor kunstmatige intelligentie is de [Turingtest](#), geformuleerd door de Engelse wiskundige [Alan Turing](#), een van de vaders van de [informatica](#). *Deze komt erop neer dat als een [computer](#) iemand voor de gek kan houden en deze kan laten geloven dat hij een mens is, de computer intelligent moet zijn.*

De **turingtest** is een experiment, beschreven door [Alan Turing](#) in **1936**, en nader uitgewerkt in zijn artikel *Computing Machinery and Intelligence* (1950) om licht te werpen op de vraag of een machine menselijke intelligentie kan vertonen.

Het artikel opent als volgt: "Ik stel voor om de vraag te beschouwen: kunnen machines denken?"

Dit moet beginnen met definities van de begrippen [machine](#) en [denken](#)." Dat is moeilijk, schrijft Turing. "In plaats van te proberen zo'n definitie te geven zal ik de vraag vervangen door een andere, die er nauw verwant mee is en uitgedrukt wordt in betrekkelijk eenduidige termen." Vervolgens stelt hij het *Imitatiespel* voor, dat sindsdien de turingtest wordt genoemd:

In het imitatiespel chat een ondervrager met een man en een vrouw. De man moet zich voordoen als vrouw en de vrouw moet trachten te bewijzen dat de man een bedrieger is. Hierbij is nog geen computer betrokken. De eerste opdracht van de ondervrager is om te achterhalen wie de vrouw is en wie de bedrieger. Daarna wordt de computer in de test gebracht. Deze moet de rol van de man overnemen. Een computer slaagt voor de turingtest wanneer het voor de ondervrager niet gemakkelijker wordt om de bedrieger te ontmaskeren.

Het is bij de test van belang dat de omstandigheden zodanig zijn dat het om intelligentie gaat en niet om andere eigenschappen zoals uiterlijke verschijning; daarom stelt Turing voor om de ondervraagden elders te plaatsen en als enige communicatievorm het uitwisselen van getypte tekst toe te staan, via "teletype"-machines, het tegenwoordige **chatten**.

Het artikel is gewijd aan de vraag of zo'n machine inderdaad gemaakt zou kunnen worden, en wat de belangrijkste moeilijkheden zouden kunnen zijn. Turing concludeert dat hij geen enkele onoverkomelijke moeilijkheid ziet, behalve misschien [paranormale gaven](#).

Een bekend voorbeeld van een computerprogramma waarmee een mens kan *chatten* is [ELIZA](#), ontwikkeld in 1964-1966 door [Joseph Weizenbaum](#), een [Kunstmatige Intelligentie](#)-onderzoeker aan het [MIT](#).

Het kan via eenvoudige scripts worden geprogrammeerd; een script herkent bepaalde trefwoorden in de laatste zin van de spreker en vult dit in standaard-antwoordzinnen. Het bekendste script, *doctor*, bootst een [rogeriaanse psycholoog](#) na.

Weizenbaum schrijft dat zijn secretaresse hem na enkele sessies met het programma vroeg om de kamer te verlaten, omdat het gespreksonderwerp te persoonlijk werd. Ook zeiden verschillende psychologen hem dat ze het denkbaar achtten dat hun functie door zo'n programma kan worden overgenomen.

Vanaf de jaren 80 brak het **chatten** via computers op grote schaal door.

De eerste grootschalige chatomgeving op het [internet](#) was [IRC](#) (vanaf [1988](#)).

Daar worden al vanaf het begin **chatbots** ingezet, computerprogramma's die als gebruiker in een sessie aanwezig zijn en reageren als ze aangeschreven worden of op conversatie tussen anderen.

Meestal zijn ze geprogrammeerd voor een specifieke functie, bijvoorbeeld hulp met toegangscontrole, vraagbaak voor het besproken onderwerp, of hulp met het spelen van een spelletje. Het komt wel voor dat zo'n programma per vergissing even voor een mens wordt aangezien.

Daarnaast zijn doelbewuste pogingen gedaan programma's te schrijven die niet van menselijke gebruikers te onderscheiden zijn.

Tijdens de [Loebner Prize](#), een jaarlijkse wedstrijd, worden chatbots aan de turingtest onderworpen. De persoon die de machine het meest menselijk laat lijken wint daarbij een geldprijs.

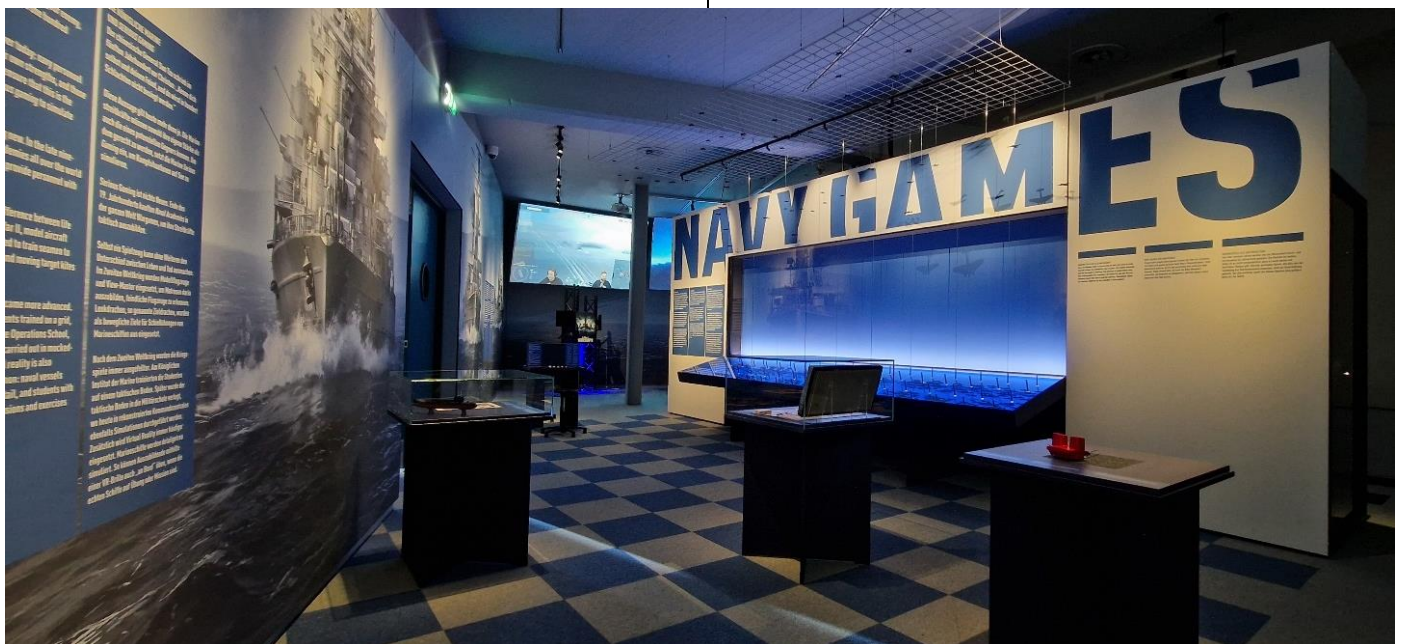
Bronnen: waaronder Wikipedia, GCHQ, het artikel van Alan Turing uit **1950**

Jane Naval War Game

Trouwe lezers van *de Postboei* zullen bekend zijn met de jaarlijkse verschijning van *Jane's Fighting Ships*. Slechts weinig mensen weten dat dit polsdikke totaaloverzicht van alle marineschepen ter wereld is ontstaan als naslagwerk voor een spel: het *Jane Naval War Game*. Samen met uitgeverij Sampson, Low, Carston & Co. Ltd bracht de Engelse journalist Fred T. Jane (1865-1916) het bordspel en boekwerk op de markt in 1898. Met het spel, waarbij spelers elkaar met miniatuuroorlogsscheepjes te lijf gingen, was het mogelijk om kennis op te doen met betrekking tot de toenmalige stand van marinetactiek in samenhang met de uitwerking van artillerie en torpedo's. Uitgebreide spelregels hielden rekening met afstand, geschutskaliber, munitietype, vuursnelheid, pantserdikte

en accuratesse. Tijdens 'het gevecht' opgelopen schade verminderde de gevechtskracht. Of zoals Fred Jane het stelde: "Nothing may be done contrary to what could or would be done in actual war".

De meeste marines ter wereld schaften exemplaren van het spel aan, zo ook de Nederlandse. In 1899 ontving het Departement van Marine een kist met inhoud, waaronder een aantal handgemaakte miniatuurtjes van Nederlandse marineschepen. Op het Departement wilden de beleidsmakers nagaan "... in hoeverre door verstrekking [van het spel] de gelegenheid kan bevorderd worden om de aandacht van de zeeofficieren te vestigen op de tactische en strategische vraagstukken, die zich in den zeeoorlog kunnen voordoen." Kennelijk werd die vraag bevestigend beantwoord, aangezien in februari 1901 extra sets van het spel werden besteld, ter verspreiding over de verschillende marine-etablisementen en enkele kapitale schepen.

De rol van het spel binnen de Koninklijke Marine bleef echter beperkt. Her en der meldden bronnen dat officieren ermee bekend waren, maar de vermeldingen

gingen stevast vergezeld van de mening dat er niets ging boven het echte werk: de oefeningen op zee. De complexe spelregels en het feit dat de gebezigde scheepstypen ongeveer twintig jaar na het verschijnen uitfaseerden, beïnvloedden de speelbaarheid sterk in negatieve mate. In Nederland verdween het spel volledig uit beeld, een

aantal andere landen ontwikkelden afgeleide versies. Op de achtergrond behielden de hersenspinstels van Fred Jane echter hun waarde. Ieder modern marinespel, of dat nu is ontwikkeld voor amusement of training, houdt in de basis nog altijd rekening met de principes zoals Jane die aan het einde van de negentiende eeuw ontwierp.

Ondanks het feit dat meerdere marines rond 1900 beschikten over het Jane Naval War Game, is vandaag de dag slechts één andere complete set bekend. Deze bevindt zich in de collectie van de Naval History and Heritage Command in Washington. Dat maakt het Nederlandse exemplaar, dat tevens het eerste door het departement van Marine gekochte spel is, extra bijzonder.

Het is de aankomende jaren te bewonderen in de tentoonstelling 'Navy Games. Meer dan een spel' in het Marinemuseum.

Het SKD in de toekomst

Van de Directie van de SKD ontvingen we ter informatie, de in november 2022 door de Raad van Toezicht van het SKD goedkeurde Meer jaren Beleidsvisie. Zoals bekend is het NMM onderdeel van de SKD en dat maakt het ook voor u als vriend en liefhebber van dit museum, uitermate relevant om kennis te nemen van dit ambitieuze plan. In het onderstaande plan wordt op hoofdlijnen een aanzet gegeven, hoe de SKD ook in de toekomst interessant en relevant blijft voor het grote publiek.

In 2014 fuseerden vijf militaire musea tot de Stichting Koninklijke Defensiemusea (SKD), een sterke nationale organisatie met vier museumlocaties, in Soesterberg, Den Helder, Rotterdam en Buren. De afgelopen jaren is hard gewerkt om de fusie tot een succes te maken. De SKD is nu klaar voor de volgende sprong voorwaarts. Daarover gaat dit plan. Met dit plan willen we bijdragen aan een vrijheidsbewuste en weerbare samenleving. Dat is meer dan ooit nodig in een samenleving waar het historisch besef laag is én sprake is van toenemende internationale dreiging.

We geloven dat we onze missie het beste kunnen uitdragen door een zo groot mogelijke zichtbaarheid in het land, met meerdere locaties, activiteiten en samenwerkingsinitiatieven.

Zo geven we ons nationaal militair erfgoed de plaats, het publiek en de positie die het verdient. Met als duurzaam resultaat een betekenisvol museum van hoge kwaliteit en lage drempels. Opdat oorlogen zoveel mogelijk in musea blijven. Om zoveel mogelijk mensen met onze missie te bereiken, te boeien en te binden, gaan we ons als nationaal museum de komende vijf jaar meer manifesteren. We willen nationaal en internationaal toonaangevend worden in het domein van het militair erfgoed van Nederland. Wij willen gerekend worden tot de top-5 rijksmusea, af te meten in publieksbereik, museale kwaliteit en maatschappelijke impact. Naar buiten gericht en aanwezig in heel Nederland met onze vier vestigingen, partnerships en een ijzersterke programmering.

Dat kan alleen als we intern onze zaken op orde hebben.

Nederland is in belangrijke mate gevormd door zijn militaire geschiedenis. De internationale missies, de Koude Oorlog, de Tweede Wereldoorlog, de Napoleontische tijd, het Rampjaar, de Tachtigjarige oorlog en vele andere periodes van strijd of dreiging hebben grote invloed gehad op ons staatsbestel, onze grenzen, ons landschap, onze cultuur, ons DNA.

Het is een geschiedenis van hoogtepunten en diepe dalen, destructie en wederopbouw, overwinningen en nederlagen, die in vele lagen doorwerkt in onze samenleving. Tot op de dag van vandaag.

Ons militaire verleden zit ons dichter op de huid dan we vaak denken. Daar ligt onze museale taak. Wij vergroten het historisch en actueel besef over de impact van oorlogen op onze maatschappij. Dat onze krijgsmacht al eeuwen sterk verbonden is met Nederland. Het leert ons publiek dat onze vrijheid en vrede niet vanzelfsprekend zijn en dat we met elkaar moeten (blijven) beschermen wat ons dierbaar is. Onze missie is op die manier bij te dragen aan een vrijheidsbewuste en weerbare samenleving.

Het imposante gebouw van het **NMM** op de voormalige vliegbasis Soesterberg is en blijft het flagship van de SKD, maar de groeimogelijkheden op deze locatie zijn door natuureisen en contract afspraken beperkt.

Dat neemt niet weg dat er meerdere mogelijkheden zijn om ons publiek te blijven binden. Dat doen we in de eerste plaats met een aansprekende en uitdagende programmering maar er zijn meer mogelijkheden om de aantrekkingskracht voor een breder publiek te vergroten, bijvoorbeeld door de interactie met ons publiek te vergroten met technieken zoals *augmented reality* en *gaming*.

Ook zullen we de duurzaamheid vergroten en willen we het geweldige buitenterrein veel beter inzetten voor publiek-ervaringen. Met het **NMM** is een kwaliteitsstandaard neergezet die toekomstbestendig is, internationaal aanzien heeft en een breed publiek trekt.

Het is niet meer dan logisch dat we voor het verhaal van de Koninklijke Marine - ons oudste krijgsmachtdeel - een vestiging maken van een vergelijkbaar kwaliteitsniveau.

De huidige vestiging in Den Helder is toe aan een ingrijpende verbouwing.

Er is een volledige vernieuwing van de installaties nodig om aan de klimaateisen voor de collectie te voldoen.

Het is bovendien onze ambitie om in een vernieuwd, compact en spraakmakend gebouw het gehele verhaal van de Koninklijke Marine te vertellen:

van de houten vloot van Michiel De Ruijter tot de vliegdekschepen van de jaren 60.

Van hybride onderzeeërs tot de Marine Luchtvaart.

Van de verdediging van Nederlandse wateren en de inzet zo wijd de wereld strekt. Van heel vroeger en van gisteren.

Om ons publieksbereik structureel te vergroten en te verbreden zijn ook de kleinere vestigingen nodig.

We gaan verkennen hoe we het aantal bezoekers significant kunnen vergroten.

In een wereldstad als Rotterdam moet het mogelijk zijn toe te groeien naar 50.000+ museumbezoekers. Daartoe worden scenario's opgesteld en de haalbaarheid onderzocht van lokale samenwerking verbanden, een verbreding van het museale concept 'en/of huisvesting op een andere locatie in de stad.

Maar we blijven in Rotterdam.

We gaan een landelijk netwerk opzetten van organisaties die actief zijn binnen het militair erfgoed van Nederland. De gedachte achter het Netwerk Nationaal Militair Erfgoed is dat van de leden niemand afzonderlijk het geld, de invloed en de slagkracht heeft om landelijk impact te maken Samen kan dat wel.

De bedoeling is om landelijk zichtbare activiteiten te ontwikkelen zoals het markeren van het nationaal militair erfgoed op locatie, reizende tentoonstellingen, gemeenschappelijke themajaren, gezamenlijke evenementen, naast een gezamenlijke lobby richting overheid, fondsen en sponsors.

Deze krachtenbundeling sluit rechtstreeks aan op onze missie om het belang van het militair erfgoed beter voor het voetlicht krijgen. De verantwoordelijkheid die we willen nemen geldt niet alleen collecties, plekken, maar ook gebouwen, monumenten en tradities.

Ook internationaal zullen we ons beter willen organiseren. Om landelijk aanspreekpunt te kunnen zijn, maar ook om te benchmarken en samenwerkingsprojecten te starten die ons helpen de missie te vervullen.

Ook voor het Marechausseemuseum geldt dat het onderwerp meer publiek verdient dan in de huidige situatie mogelijk is. Ondanks recente majeure museale verbeteringen en investeringen zijn de mogelijkheden om te groeien in Buren te beperkt.

We onderzoeken welke andere opzet of locatie bij kan dragen aan een groter publieksbereik. Er is draagvlak om een locatie te vinden die betekenis heeft voor de Marechaussee én ook een breder publiek kan trekken. Primair is dat een zaak tussen Defensie en de eigenaren van die collecties, maar als er een beroep op ons wordt gedaan, willen we erop voorbereid zijn om onze verantwoordelijkheid te nemen.

Ook bij Museum Bronbeek bestaat belangstelling om in depot beheer samen op te trekken. Het huidige depot in Soesterberg maken we geschikt voor collecties van kleinere omvang, aangevuld met een restauratieatelier, publieksvoorzieningen en een landelijke militaire bibliotheek.

Voor het groot materieel in onze collectie betrekken we een ruimte op een nader te bepalen locatie rondom Soesterberg. Daar kan ook ruimte gevonden worden voor een kleine werkplaats.

De data van onze vestigingen zijn ingelezen in een zogeheten online *Graph database*, ook wel aangeduid als een *knowledge graph*.

Door het gebruik van *linked open data* werken dergelijke databases op dezelfde manier als waarop online zoekmachines zoekresultaten genereren. Dit leidt tot betere doorzoekbaarheid, vindbaarheid en samenhang. De linked open datastructuur zorgt voor eenvoudiger toegang van onze topcollecties in de Collectie Nederland-database. Daarnaast zijn we begonnen om onze militaire boekencollectie met andere boekencollecties gezamenlijk toegankelijk te maken via een groepscatalogus van OCLC/ Worldcat.

Dit heeft geresulteerd in een gezamenlijke presentatie van de bibliotheekcollecties van de Defensiemusea met de Nederlandse defensie Academie (NLDA), Nederlands

Instituut voor Militaire Historie (NiMH), Koninklijk instituut voor de Marine (KIM) en Bronbeek.

We hanteren een ruimhartig bruikleenbeheer volgens de normen die bij een topcollectie horen. Bestaande bruiklenen worden strak gemonitord. Nieuwe bruiklenen worden gestimuleerd, aan betrouwbare, professionele partijen die voldoen aan museale normen. Vervolgens maken we gezamenlijk een nieuw publicatiebeleid met verschillende mediavormen, bijvoorbeeld een eigen TEDx-achtige opzet, een tijdschrift, een boekenserie over verschillende thema's en deelcollecties of een multimediale serie 'Nederland in 100 militaire voorwerpen'.

Een museum is een kennisinstituut. Die kennis is aanwezig bij onze conservatoren, maar ook bij andere experts in binnen- en buitenland. Wij willen kennis samenbrengen in een

(Inter-)nationaal expertise centrum van het militaire erfgoed van Nederland, met eigen deskundigen in een netwerk van geassocieerde experts.

Conservatoren en andere experts worden in die visie meer uitdragers van kennis: voor tentoonstellingen, events, publicaties, woordvoering, lezingen, presentaties.

We werken toe naar het niveau van erkende (inter-)nationale expertise op de belangrijkste onderdelen van het materiële militaire erfgoed van Nederland.

Meerjarige programmalijnen

In ons streven om veel meer als één organisatie te werken stellen we een meerjarig programma op volgens vier programmalijnen:

Iconen van het militair erfgoed van Nederland

We willen een groter publiek bereiken door de grote onderwerpen uit onze militaire geschiedenis te gaan programmeren. Het worden onze publiekstrekkingen met een (inter-)nationale uitstraling. We werken daarbij samen met diverse partners, nationaal en internationaal. Dit zullen vooral de grote tentoonstellingen en events zijn.

Actueel Verleden

Als tegenhanger van bovenstaande langlopende projecten, willen we ruimte en capaciteit reserveren in een *Response Force*, dat op basis van actuele ontwikkelingen snel een presentatie en/of relevante content kan samenstellen. We blijven ook in de vaste opstelling ruimte houden om het meest recente materiaal te laten zien, bijvoorbeeld uit missiegebieden. Er zal voor deze programmalijn vooral gebruik worden gemaakt van internet en AV-materiaal

Topcollectie

Om verzamelaars, specialisten en de achterban aan ons te (blijven) binden, hebben we ook een programmalijn over topstukken en deelcollecties. Dit zullen kleinschalige presentaties zijn van hoge kwaliteit.

Technologie

Techniek was al een doorlopende lijn voor educatie; daar gaan we presentaties aan toevoegen, fysiek en/of online. Zo kunnen we in technologie geïnteresseerd publiek bedienen door aandacht te besteden aan innovaties uit het verleden, naast de vele technologische aspecten die het werk bij Defensie van vandaag de dag kenmerken. Deze programmalijn zullen we vooral integreren in de vaste opstellingen en events.

Onze naamsbekendheid en herkenbaarheid zullen we vergroten met corporate campagnes. We werken aan onze positionering met een centraal PR-beleid en onderzoeken de merkkracht van onze vestigingen als voorbereiding voor een nieuwe merkstrategie. Naast de focus op een breed publiek willen we herkenbaar en toegankelijk blijven voor onze achterban. Daarom gaat het beleid over zakelijke evenementen in Soesterberg op de schop.

We vergroten de aantrekkelijkheid voor defensie- en veteranenorganisatie door de tarieven te herzien en een faciliteit in te richten waar veteranen en andere voor ons relevante groepen bijeenkomsten, reünies en andere evenementen kunnen organiseren.

Om klaar te zijn voor de toekomst investeren we in onze mensen, streven we een gezonde financieringsmix en een robuuste bedrijfsvoering na.

Speerpunt hierin is ICT. Op alle fronten, zowel op collectiegebied, bij interne bedrijfsprocessen alsook bij het creëren van vernieuwende en aantrekkelijke tentoonstellingen is ICT cruciaal.

We investeren in hardware, kennis en stellen een nieuwe ICT-infrastructuur op, met aandacht voor strategische keuzes over dataopslag, toegankelijkheid, rechten, software en beveiliging.

Ten slotte richten we ons op de toekomst door al onze processen

zo duurzaam mogelijk in te richten, onder meer op het duurzaam gebruik van hulpstoffen en energie. SKD- breed richten we ons zo veel mogelijk op centrale inkoop en hergebruik van tentoonstellingsmaterialen.

Onderzocht wordt of we ons kunnen aansluiten bij de methodiek volgens, in overeenstemming met Building Research Establishment's Environmental Assessment Method (BREAAM) -richtlijnen.

Om een slagvaardige organisatie te bouwen en te behouden zal veel aandacht uitgaan naar het welzijn en de prestaties van onze medewerkers. Ook het verbeteren van vaardigheden en het verder bouwen aan een open en veilige cultuur staat op de agenda.

Om onze vorderingen te monitoren zal tweejaarlijks een tevredenheidsonderzoek worden uitgevoerd onder medewerkers. Aan de hand van de uitkomsten brengen we verbeterpunten in kaart waar we concreet mee aan de slag kunnen.

Eenzelfde tevredenheid onderzoek wordt opgezet voor vrijwilligers.

Vrijwilligers zijn een essentieel onderdeel van onze organisatie. Om hen te behouden, de kwaliteit hoog te houden en ons bestand uit te breiden dient de werksituatie en coaching in orde te zijn.

Ook de vrijwilliger vergoeding zal geëvalueerd worden en getoetst aan bestaande regelingen.

Na bijna acht jaar gaat de SKD naar een *next level*.

Intern is de behoefte gegroeid om veel meer als één organisatie te werken, extern is het belang om het verhaal van de krijgsmacht onder de aandacht te brengen alleen maar toegenomen.

Om recht te kunnen doen aan het aandeel van de krijgsmacht in onze nationale geschiedenis en aan haar rol in de bescherming van onze vrijheid en vrede willen we een veel groter en breder publiek bereiken.

Dat doen we het liefst met een zo breed mogelijk netwerk van erfgoedpartners en stakeholders.

We weten wat we willen bereiken en waarvoor we het doen.

Wij staan klaar om het waar te maken.

Soesterberg,
16 november 2022

Navy Target Kite Mk-1

In de nasleep van het debacle in Pearl Harbour, vroeg de US Navy aan de luchtvaartafdeling van het Smithsonian instituut of de modellencollectie van dit museum wellicht kon dienen voor herkenningsoepleinden.

De toenmalige conservator van deze collectie, Paul Garber, kreeg de opdracht om een model van een Zero jachtvliegtuig te maken, welk model hij afleverde op 22 december 1941.

Tijdens de overdracht overhoorde Garber een discussie tussen een aantal marineofficieren over een gebrek aan praktische trainingsfaciliteiten voor luchtafweer.

Garber, zelf een hobbymatig vliegeraar, bedacht dat een bestuurbare vlieger voor dat doel uitstekend geschikt was. De US Navy was snel overtuigd.

Aldus ging Garber met een klein team aan het werk om proefmodellen te maken.

In januari 1943 vonden de eerste 'gunnery trials' plaats op het marinevliegkamp Dam Neck, Virginia.

In totaal werden zeven vliegers getest, de lengte variërend van zeven tot tien voet (ca. 2 tot 3 meter).

Op de vliegers was het silhouet van een vliegtuig geschilderd, maar één van de proefmodellen was gesierd met het gelaat van Adolf Hitler.

Van deze testvluchten is een fraai relaas bewaard gebleven. Toen de Hitler-vlieger de lucht inging, kroop de commandant van de basis, Lieutenant Comdr. Gardner, zelf in de toren van de dubbele .50 mitrailleur.

"Anderen op de schietbaan schoten echter met elk beschikbaar wapen mee in een poging het loerende gelaat neer te halen dat spottend door de lucht danste.

Eindelijk, na ongeveer drie minuten intensief schieten, scoorde de commandant een stobbrekende treffer recht in het gezicht van der Führer en de vlieger kwam naar beneden.

De commandant klom uit de toren, sloeg de projectingenieur op de rug en zei: 'Dat is het beste verdomde doelwit dat ik ooit heb gezien.'"

Na de succesvolle tests ging de Navy Target Kite Mk.1 (inmiddels verkleind tot een lengte van vijf voet) in productie.

In totaal zijn er in de periode maart 1943-februari 1944 een kleine 240.000 van deze vliegers gemaakt, inclusief een Mk.1.2 versie en een deel voor de luchtdoelchutters van de US Army.

Na de oorlog lagen tienduizenden target kites opgeslagen in loodsen verspreid over Amerika.

Uiteindelijk kwamen ze op de civiele markt via de dumpwinkels van de marine en het leger.

Duizenden target kites zijn op die manier in civiele handen gekomen.

Vandaag de dag zijn ze echter zeldzaam.

Het Marinemuseum is de firma Wargaming dan ook uiterst dankbaar dat zij -als dank voor de fijne samenwerking in het kader van de *Navy Games* tentoonstelling- een Target Kite aan het museum schonk.

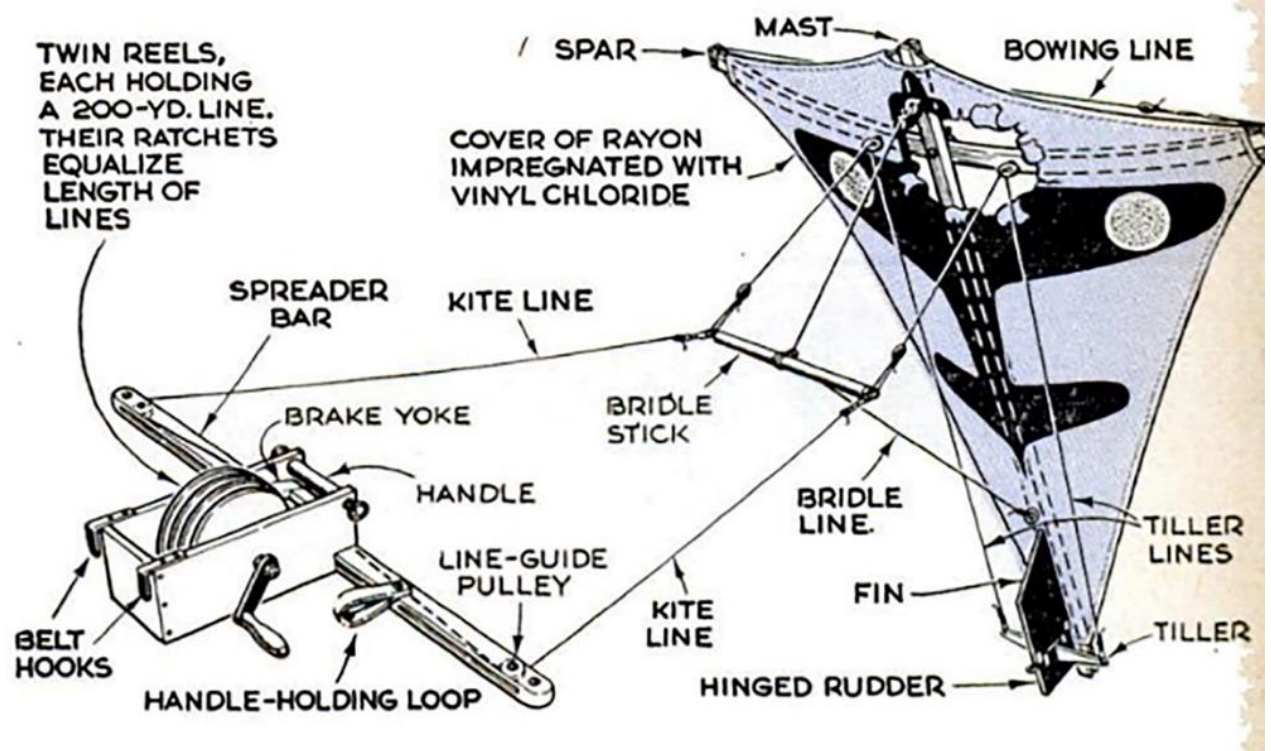
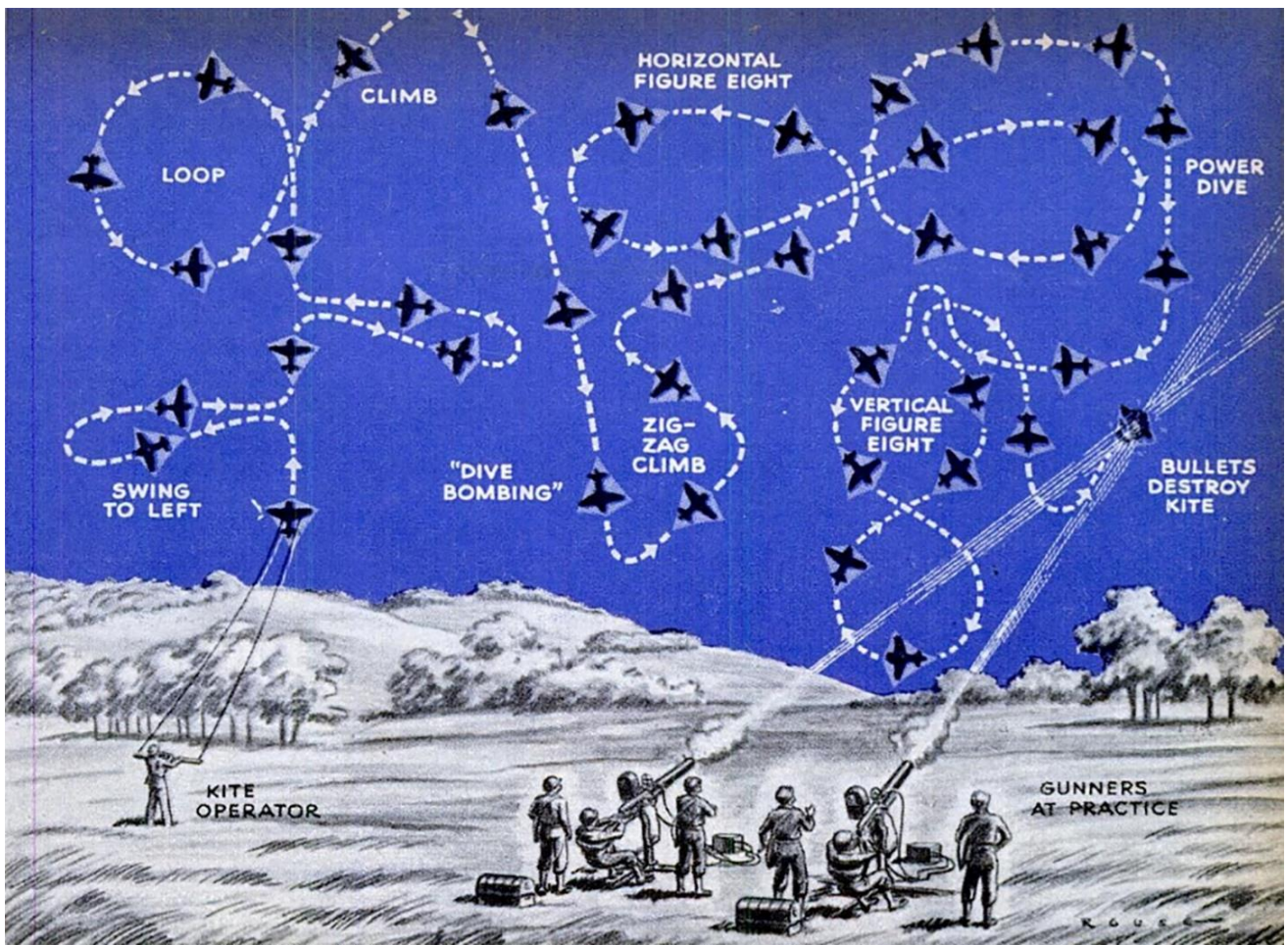
De vlieger maakt inmiddels deel uit van voornoemde expositie en te zien in de zaal.

[Link naar training film: <https://youtu.be/7kfR4naN2KY>]

[Afbeeldingen afkomstig uit A. Graham, 'Target kite imitates plane's flight' in *Popular Science* (mei, 1945)]

Het Torengedouw (1827 – heden)

Bron: Marine museum

Het idee van een beschermde marinebasis aan de monding van het Nieuwe Diep, stamt uit de Frans-Bataafse tijd (1795-1816)

De Brits-Russische invasie van 1799 – waarbij de Bataafse vloot in handen van de vijand viel – toonde hoe moeilijk dit gebied te verdedigen was.

Vanaf 1810 raakten de verdediging en havenuitbreiding aan het Nieuwe Diep in een stroomversnelling, doordat Napoleon van Den Helder een onneembare marinebasis (het "Gibraltar van het Noorden") wilde maken.

Tussen 1811 en 1813 maakte de waterbouwkundig ingenieur Jan Blanken Janszoon plannen om deze basis te realiseren; in 1812 begon men met de bouw van het zogeheten grootmagazijn en de Zeedoksluis. Na de val van Napoleon in 1813 en de vorming van het Koninkrijk der Nederlanden in 1815 bleef Blanken verantwoordelijk voor de bouw van het maritiem etablissement in Den Helder. Het complex kreeg de naam Willemsoord, naar de toenmalige koning.

Willem I was een groot voorstander van het etablissement bij Den Helder, dat een werf van uitrusting en herstelling zou worden.

De marinewerven in Amsterdam en Rotterdam bleven bestemd voor nieuwbouw van schepen. De aanleg van het werfcomplex wilde echter niet vlotten – in 1822 kon het droogdok bijvoorbeeld niet leeggepompt worden – waardoor besloten werd dat het ministerie van Marine en niet het ministerie van Waterstaat, de bouw moest voltooien.

Hiertoe werd de marine-ambtenaar Jacob Valk, inspecteur der Maritieme Gebouwen, op het project gezet. Valk zorgde er in vijf jaar voor dat Willemsoord een operationeel marine complex werd: in 1827 werd het laatste gedouw, het Torengedouw, opgeleverd.

Het ontwerp van het Torengedouw was van Valks hand, en het werd door de Helderse aannemer Andries Korff voor het bedrag van 24.800 gulden uitgevoerd.

Het Torengedouw, dat al snel het Torentje werd genoemd, was aanvankelijk een "gedouw tot berging van brandstoffen met een toren tot uurwerk daarop"
De stoffen in het gedouw werden voornamelijk gebruikt om schepen mee te repareren.

Daarnaast werd de in het gedouw opgeslagen steenkool gebruikt om de stoommachines, waaronder de machine die Dok I leegpompte, mee aan te drijven.

Bovendien gebruikten de werknemers van de Rijkswerf de klok op het Torentje om hun werk- en rusttijden te bepalen, omdat horloges in de negentiende eeuw uitzonderlijk waren.

In 1838 – ruim tien jaar na de bouw – bleek de constructie van het gedouw niet sterk genoeg om de grote hoeveelheid steenkool, die tegen de buitenmuur stond en tot het plafond reikte, te dragen. Om het gedouw te versterken monteerde men muurankers op de muur.
Verder werd besloten om de steenkool elders op te slaan en om de vrijgekomen ruimte in te richten als magazijn voor gezouten, gedroogde en vloeibare levensmiddelen.

Vanaf 1870 werd de turfbergplaats van het Torengedouw ook als slachterij gebruikt.

Daarnaast bleef het Torentje ook de opslagplaats voor verschillende brandstoffen.

Later, vanaf 1907, breidde de logistieke functie van het Torentje uit en werd het een "lokaal voor afgifte van vleesch en groenten"

De bevoorrading van marineschepen verliep toen via Willemsoord. Tijdens en na de Tweede Wereldoorlog werd er voornamelijk olie in het gedouw opgeslagen.

Rond 1960 kwam het Torentje leeg te staan. De voorloper van het Marinemuseum, het Helders Marine Museum, besloot in 1964 gebruik te maken van het Torentje voor de tentoonstelling "150 jaar Koninklijke Marine, 1814-1964"

Na het succes van deze tentoonstelling werd de collectie van het museum uit het "Peperhuisje" naar de tegenovergelegen Torengedouw verplaatst en ging het Torentje in 1966 definitief open voor publiek.

Tegenwoordig staat de vaste overzichtstentoonstelling van het museum nog steeds in het Torentje, dat vanaf 1988 een rijksmonument is.

Uurwerk

Doordat het Torentje op het midden van het werfterrein stond, was het uurwerk op het gedouw vanaf de hele Rijkswerf te zien.

De oorspronkelijke klok werd in maart 1827 bij klokkenbouwer B.J. Goldsmit in Enkhuizen gekocht, die de klok in juni van dat jaar installeerde.

Van het verkoopbedrag van 543,75 gulden werd als "waarborg voor de deugdelijkheid" honderd gulden ingehouden, welke Goldsmit na afloop van de garantieperiode van zes maanden kreeg.

Naast het uurwerk zelf, zitten er vanaf het begin af aan twee wijzerplaten op het Torentje.

Het opwinden van het uurwerk was een taak van de Werfpolitie.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de oorspronkelijke luidklok door de bezetter weggehaald, om deze om te smelten voor de Duitse oorlogsindustrie.

Over de aankoop en plaatsing van de huidige luidklok is weinig bekend.

Wel weten we dat de klok in 1856 door de Londense klokkengieters C. & G. Mears Founders in Londen zijn gegoten is en dat de klok oorspronkelijk op zee in een boei gehangen heeft.

In het museum bevindt de klok zich wederom in een maritieme omgeving.

Restauratie Catalina

Voortgang restauratie vliegboot Consolidated PBY Catalina (16-212)

Het Nationaal Militair Museum, de stichting Neptune Association, en het Nationaal Transport Museum zijn nog steeds volop bezig met de restauratie van dit iconische toestel. In Nieuw-Vennep zijn de vrijwilligers onder leiding van dhr.

Prudent Staal wekelijks bezig om het toestel in oude luister te herstellen. Vliegen zal het oude beestje nooit meer, maar deze oude vliegboot wordt nauwgezet en tot in de puntjes gerestaureerd. Wanneer dit zeer arbeidsintensieve project gereed is, valt nog niet te zeggen. Op de foto is een deel van de vleugel die opnieuw wordt bekleed.

De Catalina is in gebruik geweest bij de Marine Luchtvaart Dienst (MLD) tussen 1942 en 1957 en werden ingezet als verkennings-, transport- en patrouillevliegtuig, maar kon ook worden uitgerust als bommenwerper.

Restauratie was hard nodig omdat het toestel tientallen jaren buiten heeft gestaan. Eerst als publiektrekker bij het Bosbad Hoeven en later bij het voormalige Militaire Luchtvaart Museum op het Kamp van Zeist.

fotograaf/filmer Chris van der Meij en Vrijwilliger Bijzondere Opdrachten bezoekt regelmatig de werkzaamheden in Nieuw Vennep en legt de voortgang van de restauratie op video en foto vast.

Zr. Ms. Medusa in de wateren van Japan

1863 - 1864

Het vervolg van Postboei 2023 - 1

De Consul-Generaal De Graeff van Polsbroek, de Amerikaanse Minister, Generaal Pruijn en KLTZ De Casembroot zijn uitgenodigd om aanwezig te zijn bij een conferentie te Yeddo, georganiseerd door de Gorogio.

Inmiddels stoomt Zr. Ms. Medusa, met de Consul-Generaal en de minister aan boord, op naar de rede van Yeddo.

Aldaar aangekomen laat KLTZ De Casembroot scherpe patronen uitdelen en het gezelschap onder bewaking van een detachement gewapende mariniers en matrozen, onder bevel van een officier en twee adelborsten, begeleiden en gedurende de conferentie de wacht houden vóór het gebouw waar de Gorogio bijeen was.

Hoewel KLTZ De Casembroot geen directe vijandelijke bejegening verwachtte zag hij dit als militair gezag vertoon in de richting van de beide diplomaten. Als bijkomend voordeel zag hij de aanwezigheid van het detachement als een veiligheidsvoorziening mocht er onverhoopt, in geval van verraad, een agressieve houding ontstaan bij de Japanners. Het detachement zou dan direct kunnen ingrijpen. Ook de officiële plichtplegingen en de aangeboden Japanse maaltijd ziet KLTZ De Casembroot als puur tijdsverlies.

Uiteindelijk schildert de tolk in het Nederlands de grote ongerustheid af waarin het Japanse volk verkeert en de steeds toenemende armoede van de mindere klasse in het binnenland. Zij hebben te maken met steeds duurder wordende levensbehoeften.

De tolk eindigt met de verklaring dat deze onhoudbare toestand in Japan het gevolg is van het toelaten van vreemdelingen in Japan in het algemeen, maar bijzonder aan het verblijf en het steeds toenemen van zoveel Europeanen en Amerikanen in de nabijheid van Yeddo en in het bijzonder in Yokohama. Deze omstandigheden hebben ertoe geleid dat de Gorogio te rade is gegaan bij de Taykoen en hadden besloten de vertegenwoordigers uit Nederland en Amerika om raad te vragen, omdat zij hen als de oudste vrienden van Japan beschouwen. Daarbij waren zij van mening dat het enig afdoend middel, om de rust in Japan te herstellen, bestond uit het sluiten van Yokohama voor de Europese handel, en de vreemdelingen alleen te Nagasaki en Hakodadi te laten verblijven. Het met de Mogendheden gesloten tractaat meer een verbond van vriendschap was, dan wel van de handel was, en door Japan werd beschouwd als een proeve van handeldrijven met de vreemdelingen. Deze proef was niet gelukkig uitgevallen en zou alleen voortgezet kunnen worden te Nagasaki en Hakodadi.

Zowel de Consul-Generaal, de heer de Graeff van Polsbroek als generaal Pruijn reageerden zeer ontdaan dat zij deze gewichtige mededeling niet alleen, in afwezigheid van de ministers en van de andere Mogendheden, niet wilden aanhoren, maar dit als een belediging voor Nederland en Amerika te beschouwen en om hen daarvoor, in hun officiële status, voor een conferentie uit te nodigen.

Zij verzochten dan ook deze conferentie onmiddellijk te schorsen, en verklaarden, dat zij de gezanten van de overige Mogendheden te Yokohama ten spoedigste zouden verwittigen van deze verklaring.

Nadat deze mededeling door de tolk aan de Japanse delegatie was overgebracht ontstond er onder de Japanse Excellenties een zichtbare sensatie en werd via de tolk om verschoning gevraagd en verzekerd dat zij, de Gorogio, niet begrepen waarom deze verklaring beledigend zou kunnen zijn. Niettemin betuigden zij hun spijt en werd er afgesproken dat

hetzelfde voorstel bij een volgende conferentie zou worden herhaald in aanwezigheid van alle tractaat-mogendheden die hiervoor zouden worden uitgenodigd.

De Nederlandse Consul-Generaal en de Amerikaanse Minister lieten, als blijk van waardering, aan de Japanse regering weten deze conferentie nog niet te verlaten en nog enige vragen aan de ministers wilden stellen, onder andere omtrent de bestraffing van de vorst van Nagato.

Deze vraag werd door de Gorogio ontwijkend beantwoord, waarna de conferentie ten einde kwam en de delegatie terugkeerde aan boord van de Zr. Ms. Medusa om direct naar de rede van Yokohama terug te keren.

Op 27 oktober ontvingen de gezanten van Frankrijk, Engeland, Nederland en Amerika een uitnodiging tot het bijwonen van een nieuwe conferentie met de Gorogio te Yeddo.

Inmiddels waren de Europese en Amerikaanse diplomaten al op de hoogte gesteld dat deze conferentie tot doel had Yokohama te sluiten voor de handel. Hun reactie was dat zij over dit besluit van de Japanse regering niet wilden confereren maar hun respectievelijke gouvernementen hiervan op de hoogte zouden te stellen.

De Engelse en Franse vlootvoogden die zich hadden belast met de verdediging van Yokohama, ontvingen enkele dagen later van de gouverneurs van Yokohama een officieel schrijven waarin zij verklaarden dat mede gezien de vriendschappelijke betrekkingen met de Europese Mogendheden, die steeds intensiever werden, zij hadden besloten om, ter bescherming van de vreemdelingen, mee te werken aan de bouw van een nieuwe batterij nabij Benten (Nederlands Consulaat-Generaal).

Nadere bestudering van de plaats waar het fort zou worden gebouwd maakte aan de Admiraals al snel duidelijk dat deze plek de gehele rede zou worden bestreken door het Japanse geschut. Dat bij het uitbreken van een eventuele oorlog deze batterij in het voordeel van de Japanners zou zijn om koopvaardijships van de rede van Yokohama te weren.

Het antwoord van de Engelse en Franse vlootvoogden aan de gouverneurs was dan ook om deze door de Gorogio opgelegde taak niet uit te voeren en de aangevangen werkzaamheden voor de bouw van deze batterij stop te zetten. Wanneer hieraan geen gevolg gegeven zou worden, zouden Engelse en Franse soldaten het bewuste terrein geheel bezetten.

Deze dreigende taal deed de Gorogio inzien dat zij hun plannen moesten wijzigen en besloten om opnieuw een gezantschap naar Europa te sturen om via diplomatieke weg het afsluiten van Yokohama te bewerkstelligen. In het verleden hadden zij daar ook goede ervaringen mee gehad en bij de verschillende tractaat-mogendheden goede resultaten bereikt. Als eerste zouden zij Parijs aandoen en twee vliegen in een klap slaan door tevens hun leed te betuigen over de moord op de Franse officier Camus.

Wanneer de Zr. Ms. Djambi op 4 november in Nagasaki arriveert laat KLTZ De Casembroot het anker ophalen en vertrekt vanuit Yokohama naar Nagasaki om daar op de elfde november, na een stormachtige reis, te arriveren. Dit is ook het moment dat hij het stations-kommandement overdraagt aan KLTZ P.A. van Rees, de commandant van de Djambi. Kort daarop vertrekt de Djambi naar Yokohama, de plaats waar de stations-commandant zijn standplaats heeft.

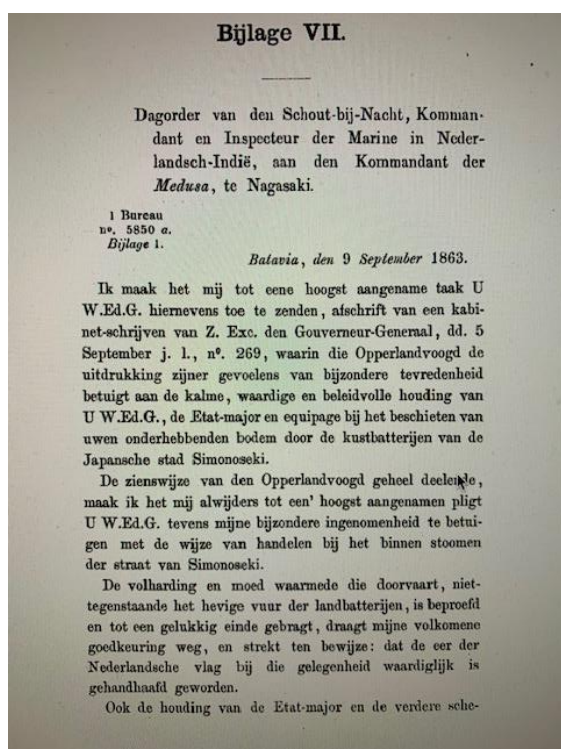
Naast de Zr. Ms. Medusa bevonden zich op dat moment het Engelse oorlogsstoomfregat The Leopard en het stoomkorvet The Rattler en een aantal koopvaarders uit verschillende landen

in de rustige en schilderachtige baai van Nagasaki waar de sloepen van de diverse vaartuigen een zekere beweging veroorzaakten, die het eentonige van deze stille ankerplaats deed vergeten.

Voor KLTZ De Casembroot persoonlijk was de overgang van het dagelijks omgaan met zoveel verschillende militaire en civiele autoriteiten te Yokohama, het bijwonen van conferenties, het met elke mail opzenden van rapporten, ineens tot eenvoudig bestaan van een kommandant, die met geen andere zaken, dan met die van zijn onderhebbend schip te doen heeft, zeer groot:

"Was deze verandering mij niet zeer aangenaam, de menselijke geest is nog al buigzaam, en ik maakte mij spoedig dezen veranderden toestand eigen".

Op 10 december 1863 ontvangt KLTZ De Casembroot de officiële tijding van de Kommandant en Inspecteur der Marine in Nederlands-Indië (Batavia), Schout-bij-Nacht May, dat het ZM behaagt hem te benoemen tot Ridder van de Militaire Willemsorde 4^e Klasse. Deze benoeming wordt onder het houden van een parade bekend gemaakt aan de Etat-Major en de bemanning, die hieruit opmaken dat de Koning is ingenomen met het wapenfeit dat had plaatsgevonden in de Straat van Simonoseki.

Dagorder van Schout-bij-Nacht May aan de cdt van de Medusa

Gedurende hun verblijf op de rede van Nagasaki laat KLTZ De Casembroot zijn bemanning onder de leiding van de Etat-Major dagelijks oefenen in schijfschieten, geschut- en gweerexercitie in gewapende sloepen en afstand marsen lopen. Dit om de gezondheid en de goede geest in stand te houden.

In het warme Oost-Indië is de geestkracht der equipage gewoonlijk zo verlamd door de hitte en het eigenaardig ongerieflijk bestaan aan boord, dat men met eenige weinige exercitiën in den vroegen morgen of tegen zonsondergang het volk genoeg vermoeit, om er geen last van te krijgen; doch om in een koel en gezond klimaat eene gezonde, flinke equipage, die steeds goed geoefend is, en liggende in de stille baai van Nagasaki, steeds afleiding te geven en behoorlijk te drillen, is meer noodig dan menigen wel zou denken.

Inmiddels ligt de Zr. Ms. Medusa al bijna twee maanden op de rede van Nagasaki wanneer de waarnemend Gouverneur van Nagasaki, de Prins van Omoera, op 30 januari 1864 een bezoek brengt aan Zr. Ms. Medusa.

Volgens KLTZ De Casembroot is Omoera een hoogst beschaafde man met een liberale inslag, die van mening was dat Japan haar eigen voordeel en belang mocht opeisen door met de

Westerse Mogendheden een vrij verkeer en meer uitgebreide handel te onderhouden. De prins was vergezeld door de Admiraal Kats Lentaro no Kami die in het verleden van de officieren van het Nederlandse detachement de grondbeginselen van de zeevaartkunde had geleerd en het bevel had gevoerd over een schip dat, geheel bemand door Japanners, vice-versa naar Amerika was gezeld en zich op dit moment bezighield met jonge Japanners te onderwijzen in Marine- en

Artillerie-zaken, gebruik makend van Nederlandse boeken.

Op 19 februari werd de verjaardag van de Koning (Willem III) feestelijk gevierd.

's Middags werden tegelijkertijd vanaf de Medusa, het Engelse fregat Leopard en het Pruisische oorlogsfregat Gazelle 21 saluutschoten afgevuurd en de Nederlandse vlag gehesen aan de grote top. De dag werd afgerond met een diner bij de Nederlandse Consul, de Heer A. Bauduin, en een toneelvoorstelling aan boord van de Medusa.

Dan arriveert op 25 februari 1864 het Engelse oorlogsschipschip Argus, onder bevel van commander John Moresby, met aan boord de gevolmachtigd minister van Groot-Brittanje in Japan, op de rede van Nagasaki, met, zo blijkt, bevelen van het Gouvernement om de straat van Simonoseki door geweld te openen.

Admiraal John Moresby

Dit bericht veroorzaakte ook grote sensatie bij de bemanningen op de diverse oorlogsschepen vanwege de achterliggende gedachten dat zij hun geoefendheid ten aanzien van het geschut in praktijk zouden kunnen brengen.

KLTZ De Casembroot bracht dan ook direct een bezoek aan de Engelse Minister Rutherford Alcock die hem complimenteerde met de wijze waarop hij het solo gevecht met de Medusa, op 11 juli 1863, had gevoerd, terwijl er in Nederland door "deskundigen" een zeker blaam werd geworpen op deze gevaarlijke onderneming. Ook al was de Medusa de grond in geboord en de volledige bemanning omgekomen bij dit gevecht, dan nog mag Nederland trots zijn, en zien de commanderende officieren geen politieke gevolgen, wanneer de eer van onze dierbare driekleur op het spel staat. Het bezoek van KLTZ De Casembroot werd beantwoord met een

tegenbezoek van Minister Alcock die van de gelegenheid gebruik maakte om de bewuste batterij op de Medusa te inspecteren, waar de meeste vijandelijke kogels waren ingeslagen.

Op 27 februari 1864 vertrekt de Engelse Minister Rutherford Alcock naar Yokohama.

Begin mei arriveerde de Djambi met aan boord de Consul-Generaal de Graeff van Polsbroek vanuit Yokohama in Nagasaki en op 7 mei 1864 vertrok de Medusa opnieuw naar Yokohama, echter niet via de Straat van Simonoseki, maar om de Zuid door de Straat van Diemen. Enige

dagen later vertrok de Djambi weer vanuit Nagasaki richting Yokohama waar beide schepen op 15 mei voor anker liggen op de rede van Yokohama, in afwachting van de schepen Zr. Ms. Metalen Kruis en Zr. Ms. Amsterdam.

Hierdoor zou het Nederlands machtsvertoon in Japan door vier bodems worden onderstreept, om daarmee, met of zonder de Engelsen of de Fransen, de vorst van Nagato te bestraffen en de Straat van Simonoseki te openen.

Vanaf de 20ste mei 1864 nam het aantal oorlogsschepen vanuit Engeland, Frankrijk en Nederland toe. De Amerikanen hadden slechts één oorlogsfregat, the Jamestown, zonder stoomvermogen. Op 28 juni arriveerde Zr. Ms. schroefkorvet Metalen Kruis onder bevel van KLTZ de Man die kort na aankomst zou worden bevorderd tot KTZ en onmiddellijk het stations-commando overnam van KLTZ van Rees. Op 4 juli arriveerde het Zr. Ms. rader-stoomschip Amsterdam onder bevel van KLTZ Muller en wapperde de Nederlandse vlag aan de gaffel van vier goede oorlogsbodems onder commando van KTZ de Man.

Wordt vervolgd

Schilderij 'Het einde van de zeeslag op de Doggersbank op 5 augustus 1781.'

Een speciaal schilderij heeft een geschikte lijst nodig. Het restauratieatelier Saint Hill Lijsten in Haarlem is als geen ander in staat om een schilderij zonder lijst van de juiste te voorzien. Guy Sainthill en zijn team zijn echte professionals en de Marinemuseum - Den Helder werkt al vele jaren met veel plezier met hen samen. Het schilderij 'Het einde van de zeeslag op de Doggersbank op 5 augustus 1781' is onlangs door het museum aangekocht met steun van de Vrienden van het Koninklijk Marinemuseum. Veel dank aan Hennie van Wilgenburg en zijn collega's! Naast de vele gravures die van de zeeslag zijn gemaakt, is het doek het enige bekende Nederlandse olieverfschilderij van de strijd. De Nederlandse kunstenaar Carel Frederik Bendorp legde het tafereel begin 1782 vast op doek. Het was een zeeslag tussen de Nederlandse vloot onder bevel van schout-bij-nacht Johan Zoutman en de Engelse vloot onder bevel van viceadmiraal Hyde Parker. Links op het schilderij trekt de Engelse vloot zich terug, verschillende Nederlandse schepen in gehavende toestand achterlatend. Beide partijen claimden de overwinning. Het doek is binnenkort te zien in het Koninklijk Marinemuseum. Met dank aan Gilles Labrijn Tak voor zijn bemiddeling.

Door Graddy Boven, conservator Marinemuseum.
Overgenomen van LinkedIn.

Het schilderij 'Het einde van de zeeslag op de Doggersbank op 5 augustus 1781'

Spreker: Prof. Dr. Bob de Graaff
Opgetekend door F.R.

Met de laatste Ph. M. Bosscherlezing van 2022 (100 jaar Geestelijke Verzorging bij de KM) in het vizier voelde ik ook weer de onrust over mij heenkomen om voor deze lezing in het voorjaar van 2023 een geschikt thema te vinden, dat paste in het stramien om tweemaal per jaar een Bosscherlezing te organiseren, gelieerd aan de Koninklijke Marine.

F.R.
Vrijwel direct moest ik denken aan een onderdeel bij de KM dat eigenlijk door al de eeuwen heen onderbelicht is gebleven ofwel onder de radar vanuit het Haagse de KM, al dan niet, voorzag van relevante informatie ten aanzien van strategische ontwikkelingen in het kader van de verdediging van onze kust- en binnenwateren en de (toenmalige) gebieden overzee, maar zeker ook voor wat betreft de ontwikkelingen bij onze bevriende naties, en eens zo meer niet-bevriende naties.

F.R.
Tot mijn grote genoegen verliep het eerste contact met de MIVD uiterst vlot met de reactie dat ik een uiterst interessant verzoek deponeerde en dat toevallig op dat moment een studie naar de geschiedenis van de MIVD was afgerond en medio december 2022 hierover een boek gepresenteerd zou worden. De woordvoerder van de MIVD was dan ook direct bereid om contact te zoeken met Bob de Graaff met de vraag of hij met mij contact wilde opnemen.

Het ijzer werd dan ook direct gesmeed en de afspraak stond voor het eind van 2022 al vast voor de 15^e april van 2023.

Ph. M. Bosscherlezing
Zaterdag 15 april 2023
Prof. Dr. Bob de Graaff
In samenwerking met het Marine museum
Gebouw de Dukkalf, Willemsoord, Den Helder

"De geheime geschiedenis van de MIVD"

13.30 uur: Ontvangst in gebouw de Dukkalf met koffie/thee
14.00 uur: Opening door de voorzitter van de Stichting Vrienden van het Marine museum, Fijko van der Laan
14.15 uur: Aanvang lezing, Prof. Dr. Bob de Graaff
15.00 uur: Pauze
15.15 uur: Tweede deel lezing en mogelijkheid tot het stellen van vragen
16.00 uur: Einde lezing en afsluitend woord van de voorzitter, Fijko van der Laan
16.15 uur: Mogelijkheid om het boek "Ongekend en onderscheidend", de geheime geschiedenis van de MIVD, aan te kopen en te laten signeren door de auteur. Ook eerder aangekochte exemplaren worden door de auteur gesigneerd.
17.00 uur: Einde

MARINE MUSEUM DEN HELDER
ONGEKEND EN ONDERSCHIEDEND

In verband met een verwachte grote opkomst werd ervoor gekozen om de lezing te laten plaatsvinden in gebouw de Dukkalf op het terrein van de voormalige Rijkswerf.

Net als bij de 80-jarige herdenking van de Slag in de Javazee en de overhandiging van het schilderij "Slag in de Javazee" van Maarten Platje (27 februari 2022), werd ook deze Bosscherlezing georganiseerd in samenwerking met het Marinemuseum.

F.R.
De lezing wordt geopend door de voorzitter van de Stichting Vrienden van het Marinemuseum, Fijko van der Laan en hij laat weten dat in feite de intentie bestond om het te hebben over de geschiedenis van de Marine-Inlichtingendienst (MARID), maar uiteindelijk zal deze lezing over haar opvolger gaan, de Militaire Inlichtingen en Veiligheidsdienst, de MIVD. En dat deze lezing juist nu moet samenvallen met de ernstige mislukking bij de contra-inlichtingen en veiligheidsafdelingen en onze grootste bondgenoot, de Verenigde Staten. Al die geheimen liggen voor het oprapen en de vraag is of dat ooit bij de MARID/MIVD is voorgekomen. Uiteraard zijn wij

benieuwd naar de echte geheimen waarover professor de Graaff ons zeker wel het een en ander kan vertellen.

Als intro stelt Bob de Graaff voor om het over de totstandkoming van het boek te hebben, de overwegingen die hij daarbij heeft gemaakt en welke mogelijkheden en restricties daarbij hebben gespeeld.

Om vervolgens met wat forse stappen door de geschiedenis van de MIVD en zijn voorgangers heen te lopen. Na de pauze zal hij wat rode lijnen uit het verhaal naar voren halen waarna er gelegenheid tot het stellen van vragen is, hetzij over het boek hetzij vragen over een breder vlak ten aanzien van de MIVD of zijn voorgangers.

Het boek "De geheime geschiedenis van de MIVD" is geschreven in drie jaar tijd, tussen de zomer van 2019 en de zomer van 2022, maar het eerste contact over het boek was op Sinterklaasavond 2017 toen iemand in het bijna verlaten gebouw van de Dienst vroeg: "Zou jij de geschiedenis van de MIVD willen schrijven"?

Hierop antwoordde Bob de Graaff dat hij hiermee in een lastig pakket zou komen, alles in hem zei bijna ja dat wil ik temeer omdat hij de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten sinds de midden jaren tachtig heeft bestudeerd maar nooit bij eentje binnen heeft gezeten, dat zou voor hem een geweldige uitdaging zijn geweest, maar bovendien had hij thuis beloofd dat hij met vervroegd pensioen zou gaan. Dus zou hij nog wel wat overtuigingskracht moeten gebruiken om het thuisfront over te halen zijn pensioen uit te stellen. Maar voordat hij dat goed en wel had kunnen doen kwam het telefoontje dat de dienstleiding akkoord ging en hij kon beginnen. Het heeft nog wel een half jaar geduurd voordat alles geregeld was.

Het was dan ook in de tijd dat de Coronapandemie net was uitgebroken en het reizen tussen Den Haag en de woonplaats van de Graaff, (België) gescheiden door grenzen, onmogelijk was.

Hierin handelde de MIVD zeer adequaat door Bob de Graaf een vrijgeleide te verstrekken omdat zijn aanwezigheid in Den Haag dringend noodzakelijk was.

Wat ook werd benadrukt door de dienst was dat men wilde duidelijk maken dat het boek vooral bestemd was voor al het nieuwe personeel dat zou worden aangetrokken. Het was duidelijk dat de dienst mocht gaan groeien de komende jaren en men was een beetje bang dat men niets van een esprit de corps of corporate identity ontwikkelde en daar was het boek voor.

De Graaff heeft toen voorgesteld om wanneer het boek toch een bredere bekendheid zou krijgen om er een publiksboek van te maken, dat voor iedereen in een boekwinkel te koop is. En als je dan toch bezig bent dan zou het wel aardig zijn om het boek aan je relaties te geven en omdat niet iedereen het Nederlands machtig is, zet dan ook wat geld apart voor een Engelse vertaling.

Wanneer wij over inlichtingendiensten praten is er niet zoveel bekend over militaire inlichtingendiensten. De meeste keren dat wij over zulke diensten horen gaat het over civiele diensten.

Er was dus een plan van aanpak nodig en het toenmalige hoofd van de dienst **Onno Eichelsheim** zei dat hij geen boek met

vorkjes en harkjes wilde, waarmee hij bedoelde dat hij geen boek met organigrammen voor ogen had, het moest geen echte organisatie geschiedenis worden, hij zei het moeten spannende verhalen worden die mensen direct bij de zaak betrekken waardoor zij direct denken bij deze organisatie ga ik werken. Het moeten niet alleen succesverhalen zijn maar ook verhalen die niet succesvol zijn, dat blijkt ook uit het boek.

Er zijn wel meer officiële geschiedschrijving van inlichtingen- en veiligheidsdiensten intussen, met name in de Verenigde Staten en West-Europa, maar het lastige van al die boeken was dat ze of heel volledig zijn maar eindigen dan vrij snel in de tijd of, naarmate men bij de huidige tijd komt hoe dunner het materiaal.

Voor Bob de Graaff lag de oplossing in het creëren van hoofdstukken waarin hij per hoofdstukje laat zien wat nou een speciale werkwijze van de dienst is geweest. Dus het werken met menselijke bronnen, of verbindingsinlichtingen, maar ook hoogte- en dieptepunten uit het bestaan van de dienst. En als je al die hoofdstukjes bij elkaar zou nemen dan krijg je een redelijk idee wat inlichtingen- en veiligheidsdiensten en met name de MIVD op dit terrein doen en gedaan hebben.

Al gauw bleek dat je niet alleen maar leuke hoofdstukken kon hebben. Om een voorbeeld te geven, er zit een hoofdstuk in over **Srebrenica**, de plaats waar drie opeenvolgende Dutchbat bataljons hebben gezeten en waar uiteindelijk de enclave is gevallen terwijl Dutchbat Drie daar zat.

Je kunt dat verhaal niet goed vertellen als je niet eerst vertelt dat de Koude Oorlog inmiddels was afgelopen, dat vervolgens crisisbeheersingsoperaties het ding van Defensie waren geworden, en als je niet kan vertellen dat in plaats van die ene militaire inlichtingendienst die er had moeten zijn, op dat moment in feite er vier bezig waren elkaar de tent uit te vechten.

Dat heeft ertoe geleid dat tussen al die wat smeugige hoofdstukken toch ook wat chronologische hoofdstukken zitten waarin de verandering van de dreigingsomgeving waarin de diensten opereerden wordt aangegeven, en de belangrijkste organisatorische veranderingen bij de dienst of diensten.

Bij voorbaat was het duidelijk dat de Graaff alles mocht zien en iedereen mocht spreken en deze of gene mocht vrijuit vertellen wat hij of zij wist, maar het was ook duidelijk dat niet alles wat de Graaff ter kennis kwam mocht worden opgeschreven. De Graaff stelde zich op het standpunt dat hij een historicus is en gewend om historische verhalen te schrijven en zou niet anders gaan schrijven dan hij gedaan zou hebben bij welk ander onderwerp. Als er iemand is die het rode potlood moet hanteren is hij dat zelf niet, maar de mensen van de MIVD die daarover gaan. Daarbij is duidelijk geworden dat een aantal dingen niet of mondjesmaat vermeld konden worden. Met name de relaties met buitenlandse diensten, hun modus operandi of werkwijze voor zover die nog actueel is, en zeker geen namen van medewerkers of agenten, die konden er niet in.

Met al die restricties in acht genomen is de Graaff er toch van overtuigd dat hij erin geslaagd is om een heel goed beeld te geven van wat er door de tijd heen gebeurd is bij de diensten en wat voor soort activiteiten zij uitvoerden. Daarvoor nam de Graaff een strategische keuze voor zijn voorbeelden door in plaats van een operatie met menselijke bronnen van eergisteren, waar het rode potlood er heel dik doorheen gegaan zou zijn, hij een zaak uitkoos uit de jaren vijftig waardoor hij toch kon laten zien wat de essentiële onderdelen van zo'n werkwijze zijn, en daar gaat het rode potlood niet doorheen.

De MIVD stelt dat zij op 25 juni 1914 is begonnen omdat toen Sectie III van de Generale Staf tot stand kwam, zelf laat de Graaff het verhaal iets eerder beginnen, in 1912 omdat er dan een Studiebureau Vreemde Legers in het leven wordt geroepen wat eigenlijk het begin is van het bestaan van de militaire inlichtingen- en veiligheidsdiensten in Nederland.

Studiebureau Vreemde Legers is eigenlijk nog steeds een hele mooie omschrijving voor een Militaire inlichtingendienst, aldus de Graaff.

Op 30 juni 2022 moest de Graaff het manuscript inleveren maar het laatste document dat hij daarin gebruikt heeft dateert van 25 juli 2022; het is een doorlopend verhaal geworden.

De Graaff kreeg te maken met een veertigtal deelarchieven die in heel verschillende staat verkeerden. Op basis van inventarissen kon hij stukken opvragen, de ene keer kreeg hij 85%, de andere vijftien procent kon men niet vinden. Soms was het aantal minder procentueel gezien nog veel hoger. Het dieptepunt van zijn ervaringen met het archief was het bestaan van een zogeheten disco archief, wat frivoler klinkt dan het is, want het waren 732 gemicrofilmde documenten die zeer slecht gefotografeerd waren en moeilijk leesbaar, er was weliswaar een inventaris bij maar die hielp niet echt. Om te beginnen telde die 3300 bladzijden en de items in die inventaris waren, jawel, alfabetisch geordend maar de alfabetische ordening hield in dat als er sprake was van de brief van het hoofd van de dienst aan de minister dan stond het onder de "D" van De en als het een instructie voor het personeel was dan stond het onder de "E" van Een. Soms heeft Bob de Graaff nog nachtmerries van het doornemen van deze inventaris.

Tot zover de introductie van de wijze waarop Bob de Graaff zijn werkzaamheden heeft uitgevoerd.

1912

De start van het Studiebureau van Vreemde Legers in 1912 begon met één persoon en eigenlijk tot aan de Tweede Wereldoorlog hebben wij met diverse inlichtingenbureaus te maken gehad, die vaak niet meer dan de bekende anderhalve man en een paardenkop telden.

Ook de GSIII in 1914 begint als een eenman bureau. En Nederland was relatief laat met het instellen van een inlichtingendienst op militair gebied. De meeste landen waren daar eind negentiende eeuw mee begonnen, die hadden ook bij de General Staf iets in het leven geroepen en in de meer binnenlandse sfeer en vaak bij politiebureaus of het Ministerie van Binnenlandse Zaken en daarvoor werd toen ook aan inlichtingenvergaring gedaan, maar dat werd toen gedaan door 'de mannetjes',

De Generaal had een mannetje dat inlichtingen deed. De Minister had een mannetje dat inlichtingen deed. De Koning, de Keizer hadden ook allemaal een mannetje.

Het duurt eigenlijk tot eind negentiende eeuw voordat het een formele overheidstaak werd. Nederland was dus relatief laat maar dat was niet zo erg omdat eigenlijk tot aan de Eerste Wereldoorlog er niet zoveel geheimen waren. Als je wilde weten wat voor schepen de Duitsers aan het bouwen waren begin twintigste eeuw, dan kon je vaak gewoon de werven oplopen.

De blauwdrukken van de schepen waren gewoon afgedrukt in de parlementaire handelingen. En pas wanneer Duitsland zware slagkruisers aan de vooravond van de Eerste Wereldoorlog gaat bouwen dan begin je iets van afscherming te gaan zien. Maar toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak was het voor de meeste oorlogvoerende landen mogelijk om de slagorde van de tegenstander gewoon in kaart te brengen met open bronnen. Dus geen ramp dat Nederland zo relatief laat was.

Degene die bij het Studiebureau Vreemde Legers en later bij GSIII zat hield zesentwintig mapjes bij met het leger van Frankrijk, het leger van Duitsland etc. en dat actualiseerde hij dan af en toe en een groot deel van wat hij schreef verscheen in het mooie blad de Militaire Spectator, een paar dingetjes weggelaten maar daar deed men niet zo moeilijk over.

Eerste Wereldoorlog

Waar het voor Nederland lastig werd is dat Nederland, althans een groot deel van het volk, dat was prachtig, buiten de Eerste Wereldoorlog bleef, maar vanuit het inlichtingenperspectief, was

het heel nadelig dat Nederland daar niet aan deelnam. Want de Eerste Wereldoorlog heeft een ware revolutie teweeggebracht op het terrein van inlichtingen. Om een aantal voorbeelden te geven; alleen al bij het censuurbureau van de Britten, van de postcensuur, werkten zesduizend mensen. Kun je nagaan dat aan het eind van de Eerste Wereldoorlog GSIII een fenomenale groei had doorgemaakt naar vijftiengig medewerkers, en plaats dat dan enigszins in perspectief.

En eigenlijk alles wat wij in de Twintigste Eeuw onder inlichtingen verstaan en hoe inlichtingen worden verkregen dateert niet uit de Tweede Wereldoorlog, zoals vaak Amerikaanse handboeken ons proberen te doen geloven, maar uit de Eerste Wereldoorlog, daar is alles uitgevonden!

Of dat nu gaat over het opereren met menselijke bronnen of het gaat over verbindingsinlichtingen of dat het gaat om relatief recentere begrippen als Intelligence Land Operations, alles gebeurde daar.

Tot aan de Eerste Wereldoorlog waren het vaak individuele spionnen die informatie verzamelden maar eigenlijk zat daar heel weinig analyse op en als daar analyse op zat dan was het analyse die ook werd gedaan door degene die de informatie verworven had. Dus de scheiding die nu heel gebruikelijk is bij inlichtingen- en veiligheidsdiensten tussen degenen die de informatie verwerven en degenen die hem analyseren is in de Eerste Wereldoorlog tot stand gekomen. Grote bureaucratieën op het terrein van inlichtingengebied zijn tot stand gekomen tijdens de Eerste Wereldoorlog. Opeens werd er massaal vanuit vliegtuigen beelden gemaakt en die beelden moesten bewaard worden omdat men vijf dagen later wilde zien wat zijn de veranderingen in het terrein geweest ten opzichte van vijf dagen ervoor toen we deze beelden maakten, dat moest allemaal in lades etc. Dat hele proces is daar begonnen.

En al die ontwikkelingen miste Nederland. Dus Nederland miste de ervaringen van de Eerste Wereldoorlog.

Deed Nederland dan helemaal niets tijdens de Eerste Wereldoorlog? Jawel, Nederland was een neutraal land en wat betekent het als je neutraal bent tijdens een conflict voor wat betreft de inlichtingen, dan komt iedereen bij jou spioneren. Neutrale landen zijn de magneten voor inlichtingendiensten. Zoals Nederland dat was tijdens de Eerste Wereldoorlog en Zwitserland, Portugal en het Vaticaan tijdens de Tweede Wereldoorlog. Dus Nederland zat daar een beetje mee want er kwamen Duitsers die vanuit Nederland ten aanzien van Engeland spioneerden en correspondentie onderhielden met hun agenten daar, omgekeerd kwamen Britten en Fransen naar Nederland om te spioneren ten aanzien van Duitsland.

In Delfzijl wilde iedereen de scheepvaart bewegingen in kaart brengen. Nederland moest neutraal blijven wilde zij buiten het conflict blijven, dus wat was de oplossing GSIII zei tegen degenen die aan spionage deden en de militaire attachés van de oorlogvoerende landen die in Den Haag zaten, je mag op Nederlands grondgebied spioneren maar daar zijn een aantal voorwaarden aan verbonden. Je mag alleen ten opzichte van elkaar spioneren, niet ten opzichte van Nederland, je mag elkaar niet vermoorden, kidnappen etc. en belangrijkste voorwaarde alles wat je verzamelt dat deel je met ons. En zo kon Nederland neutraal blijven en tegelijkertijd voor een dubbeltje op de eerste rij zitten. En dat systeem dat toen ontwikkeld is, is Nederland min of meer blijven voortzetten in de jaren na de Eerste Wereldoorlog.

De jaren dertig

In de jaren dertig gebeurt er iets belangrijks want opeens zegt Duitsland wij doen niet meer mee met dat systeem van jullie. En de logische consequentie had moeten zijn voor Nederland dan werkt het systeem niet meer want de neutraliteit gaat verloren als een van de betrokkene niet meer meedoet. Maar die conclusie werd niet getrokken door GSIII en niet getrokken door de Nederlandse regering. Eind jaren dertig heeft dat funeste gevolgen, want eind jaren dertig wanneer de Tweede Wereldoorlog al is uitgebroken maar voor wat betreft het Westerse front nog niet is heet geworden,

dan komen er twee Britse inlichtingenofficieren die in Den Haag opereren en die komen bij GSIII en die zeggen wij staan in contact met Duitse oppositie tegen Hitler en wij willen onderhandelingen voeren met die Duitsers.

Venlo-Incident

Volgens het systeem plakte je daar een medewerker van GSIII tegenaan en dat werd in dit geval de **luitenant Dirk Klomp** die een tijdje in Canada had gewoond, sprak goed Engels en kon dus goed voor een Engelsman doorgaan. In de contacten met de Duitsers heette hij niet luitenant Dirk Klomp maar captain Coppens. Oorspronkelijk waren de contacten van de Britten met de Duitse oppositie, maar op een gegeven moment, ik zal u de details besparen, nam de SD (Sicherheitsdienst, veiligheidsdienst van de Duitse Nazi partij) (heimelijk, red.) deze contacten over.

Zij besluiten de Britten in een val te lokken en er worden afspraken gemaakt om elkaar te ontmoeten in Venlo. Een enorm veiligheidsrisico, want in de jaren dertig werden met enige regelmaat Nederlanders en anderen vanaf Nederlands grondgebied door Duitsers ontvoerd. Dus laat staan dat je naar Venlo ging en laat staan dat je een afspraak had in een café dat zich bevond in het niemandsland tussen de Duitse slagboom en de Nederlandse grens. En ook nog eens drie dagen achtereen.

En op de derde dag, 9 november 1939, komt er een Duits overvalcommando de grens over en pakt de twee Britten en de Nederlandse chauffeur op. Luitenant Dirk Klomp probeert hen te stoppen door te schieten op de ruit van de overvalwagen maar wordt zelf beschoten en dodelijk gewond over de grens gesleept. En daarbij constateren de Duitsers, aangekomen bij het ziekenhuis te Düsseldorf dat ze niet met een captain Coppens te maken hadden maar met een officier van de Nederlandse Generale Staf.

Toen zeiden de Duitsers dankjewel wij hebben een geweldig goed argument straks als wij Nederland binnenvallen, want dan kunnen wij zeggen jullie zijn niet neutraal gebleven. En dat gebeurt ook in mei 1940, een groot deel van de Duitse verklaring waarom zij Nederland zijn binnengevallen bestaat uit de mededeling van dit zogeheten Venlo incident.

Wat Bob de Graaff hiermee wil illustreren is iets wat heel veel voorkomt in de geschiedenis van de militaire inlichtingendienst en zijn opvolgers en dat is dat een systeem wordt uitgevonden, in dit geval tijdens de Eerste Wereldoorlog, dat adequaat is in zijn tijd en in zijn omgeving, alleen dat wordt gehandhaafd tot het moment dat het helemaal niet meer adequaat is. Eigenlijk zie je dat telkens terugkeren, dat te laat de grote verandering in de dreigingsomgeving wordt verdisconteerd in de eigen werkwijze.

Aan het einde van de Eerste Wereldoorlog wankelen in heel Europa de tronen, om het maar ouderwets uit te drukken, overall revoluties van links. In die context zegt de leider van de toenmalige SDAP, kort door de bocht gezegd de voorloper van de PVDA, een paar keer misschien, zowel in en buiten het parlement dat Nederland ook wel een beetje revolutie kan gebruiken.

Hoewel de dreiging van een revolutie in Nederland binnen een paar dagen is verdwenen zijn er een paar gezagsdragers in Nederland geweest die iets te gemakkelijk zwakke knieën hadden, bijvoorbeeld de burgemeester van Rotterdam die zei, toen de Sociaal Democraten in Rotterdam kwamen, als jullie de macht in de stad willen overnemen hier ligt alvast de sleutel van de stad.

En de Nederlandse gouverneur-generaal in Nederlands-Indië die mede vanwege de slechte telegrafische verbindingen slecht op de hoogte was van wat er in Nederland gebeurde, die deed ineens allerlei beloftes aan de bevolking van Nederlands-Indië waar de Nederlandse regering nog twintig jaar lang van zei: "had die man dat maar nooit gedaan, daar zitten wij nu aan vast".

En dat leidde ertoe dat de regering daarna zei wij moeten eigenlijk een goede veiligheidsdienst in Nederland hebben. Niet

puur een inlichtingendienst over militaire ontwikkelingen buiten onze landsgrenzen maar ook over de politieke ontwikkelingen in eigen land. En die dienst moet met name in de gaten hebben hoe reëel is nou eigenlijk de dreiging.

En dat leidt in Nederland tot een heel aparte situatie want daarmee wordt:

GSIII opgesplitst in **GSIIIA**, militaire inlichtingen en directoraat buitenland.

GSIIIB, huidige AIVD, met als taak om een reëel beeld van de dreiging te schetsen.

Dat wordt in de rapporten van GSIIIB teruggezien. Daarin wordt telkens weer gesteld dat in Duitsland de communisten in opstand komen maar de Nederlandse communisten zijn anders of de Nederlandse volksaard leent zich niet voor extremisme, dus maak je geen zorgen.

Als je denkt aan een inlichtingen- en veiligheidsdienst denken heel veel mensen altijd die komen natuurlijk met een worstcasescenario want daar varen zij wel bij. Maar eigenlijk, de Nederlandse dienst heeft de hele tijd een best-case-scenario, maak je niet druk, ga lekker slapen.

Wat wel bijzonder is, is dat die veiligheidsdienst wordt ondergebracht ter camouflage bij de Generale Staf. Vandaag de dag zou de wereld in Nederland op z'n kop staan als er gezegd zou worden de militairen gaan zich bezighouden met de binnenlandse veiligheidssituatie. Toentertijd zat men daar absoluut niet mee en de leiding van de Generale Staf Sectie III die zegt dat ook bij herhaling, die zegt luister wij hebben een dienstplichtigenleger dus er is een relatie tussen het leger en de bevolking en dat rechtvaardigt dat wij voortdurend kijken naar wat er bij de bevolking gebeurt.

De ambitie was echter groter dan men kon waarmaken want GSIIIB bestaat uit een officier, een kracht voor halve dagen, die ook nog de hele tijd ziek is gedurende vele jaren, en uiteindelijk mag het hoofd van de dienst, de heer Roosenboom zijn gepensioneerde broer, die bij het KNIL had gewerkt, gratis aantrekken om ook wat te gaan doen.

Over een hele lange periode bestaat GSIIIB uit twee tot drie mensen en hoe konden zij dat nou doen, dat kon doordat ze aangewezen waren met name op wat heette de politieverbindingen.

In de grote steden maar ook bij de Marechaussee in het Noorden van het land etc. kon het een beroep doen op die (politie, red.) mensen en vertel ons wat er in jouw stad of dorp is gebeurd.

En dat betekende dat als er regelmatig bijeenkomsten plaatsvonden van een extreemlinkse groepering of extreemrechtse partij er iemand achter in de zaal zat die daar noteerde wat er werd gezegd of speelde.

Dat was overigens wel bekend, wat een communistische spreker de uitspraak ontlokte: "En nu ga ik iets zeggen, pennenlikkers der Bourgeoisie daar achteraan zet uw potlood op papier".

Daar kwam dan een rapport over en dat ging naar GSIIIB in Den Haag.

Een ander voorbeeld, in IJmuiden bij de Hoogovens waren op de toiletten communistische bedrijfskrantjes gevonden, dus dat ging ook naar Den Haag. De hieruit voortvloeiende rapporten van GSIIIB werden verspreid bijvoorbeeld naar de Minister van Economische Zaken met de mededeling dit is gevonden bij de Hoogovens in IJmuiden, maar wij kunnen niet uitsluiten dat zulke krantjes ook bij andere bedrijven verspreid worden, heb daar aandacht voor.

Of er kwam een bericht dat twee onderwijzers in Zaandam heimelijk communist waren, dus dat ging naar de Minister van Onderwijs met de mededeling let erop, want er zijn kennelijk ook heimelijke communisten onder het onderwijzend personeel. Het belangrijkste wat er gebeurde met deze informatie die was dat er zogeheten geconsolideerde lijsten werden gemaakt, dit waren lijsten voor heel Nederland waarin je kon zien, in IJmuiden bestaat het bestuur van de CPN uit die en die, wonen op dat en dat adres en als ze een telefoonaansluiting hadden dan stond dat er ook bij en dat deden ze ook voor Den Helder en voor Alkmaar etc.

Dat pak gegevens kwam binnen en daar maakten zij die lijst van en die lijst ging weer terug naar de politieverbindingen dus ook de politieman in Deventer die verantwoordelijk was die kreeg de informatie binnen van wat er in IJmuiden speelde.

In 1940 is het archief van GSIIIB opgebrand bij de Haagse vuilverbranding om te voorkomen dat het in Duitse handen viel maar bij de verschillende politiebureaus bleven die rapporten liggen met als gevolg dat toen in juni 1941 de Duitsers de Sovjet-Unie binnenvielen in heel veel gevallen de Duitsers die rapporten gingen ophalen en op basis van die rapporten er mensen zijn gearresteerd en erger. Dus wij praten heel vaak over dat je als dienst de zorgplicht hebt ten aanzien van je gegevens en daar maken wij ons nu heel druk om, maar hier zie je dus waar het mis kan gaan wanneer je niet de goede zorg hebt voor de gegevens die je achterlaat.

Wat ook belangrijk was, Nederland had niet de ervaring van de Eerste Wereldoorlog maar wat ook vreemd was, Nederland had niet de herinnering van de Eerste Wereldoorlog. En wat heel gek was is dat na de Eerste Wereldoorlog er een stortvloed aan boeken wordt gepubliceerd over het werk van inlichtingen- en veiligheidsdiensten tijdens de Eerste Wereldoorlog.

Dat is anders dan na de Tweede Wereldoorlog toen werd alles bewaard.

*Het heeft geduurd van 1945 tot begin jaren '70 voordat wij hoorden dat de Britten bijna alle Duitse agenten op Britse bodem hadden gedraaid, het zogeheten doublecross systeem. **Het heeft geduurd van 1945 tot begin jaren '70 voordat wij hoorden dat de Britten de Duitse Enigmacodes hadden kunnen lezen.***

Die boeken verschijnen in 1923 etc. daarin staat alle, hoe men werkte vaak vanuit twee motieven. Een was dat die mensen in het duister hebben geopereerd, het wordt nu wel tijd dat zij in het zonnetje worden gezet, en de andere was dat als er nog eens een conflict uitbreekt dan kun je hier lezen wat je moet doen.

Die boeken zijn dus in diverse talen vertaald maar niet in het Nederlands. Zelfs als die boeken betrekking hadden op activiteiten die op Nederlands grondgebied hadden plaatsgevonden was daar geen enkele aandacht voor ook niet in de media.

Pas in het begin van de jaren '30 gaan er stemmen op bij de Marine die zeggen dat het toch heel gek is dat de inlichtingendiensten zo'n grote rol hebben gespeeld in de Eerste Wereldoorlog en dat wij nog steeds vijftien jaar later geen Marine-Inlichtingendienst hebben.

En dan komt er iets tot stand maar opnieuw hier in Nederland in de sfeer van een halve man en een paardenkop, in Nederlands-Indië iets meer, daar gaat men zich bezighouden met het proberen te kraken van Japanse codes maar ook allemaal heel beperkt.

De Tweede Wereldoorlog breekt uit, de Nederlandse regering heeft geen relaties met het verzet, in de nasleep van het zogeheten Venlo incident zijn de voorbereidingen voor een zogenaamde staybehind organisatie in de kiem gesmoord, men was bang dat dat ook de neutraliteit zou aantasten, dus de eerste jaren heeft de Nederlandse regering in Londen nauwelijks een clou van wat er in Nederlands bezet gebied gebeurt.

Alleen de officiële radio-uitzendingen en zo kon men volgen. In Nederlands-Indië gold hetzelfde. En als men al activiteiten gaat ondernemen met het zenden van agenten dan wordt dat in eerste instantie in Nederland en in Europa een disaster. De Graaff noemt het Englandspiel waarbij vijftig agenten achterelkaar worden gearresteerd en omkomen.

In Nederlands-Indië net zo, agentenoperaties vanuit respectievelijk Australië en Ceylon met hetzelfde resultaat, eigenlijk nog slechter.

In Europa krijgt men het aan het eind van de oorlog redelijk op poten gezet, maar degenen die daarbij betrokken zijn geweest hebben de conclusie getrokken dat na de oorlog wij niet

afhankelijk moeten zijn van bondgenoten, wij waren afhankelijk van bondgenoten om schepen en vliegtuigen ter beschikking te stellen om onze agenten daar te brengen en de verbindingen met die agenten liepen via de Engelsen en de Engelsen waren nonchalant en merkten niet op dat die agenten in feite bezig waren vanuit gevangenschap, dus dat moeten wij in het vervolg voorkomen.

Vanuit die gedachten worden er na de oorlog drie krijgsmacht diensten opgezet;
de Landmacht-inlichtingendienst LAMID
de Luchtmacht-inlichtingendienst LUMID
een Marine-inlichtingendienst MARID.

Daarnaast komen er nu voor de civiele binnenlandse situatie de Binnenlandse Veiligheidsdienst BVD.
En er komt een dienst speciaal voor het buitenland, de Buitenlandse inlichtingendienst IDB.
De belangrijkste makke van de militaire inlichtingendiensten is dat twee van hun belangrijke taken, wat hun belangrijke taken hadden kunnen zijn, hun niet gegund worden.

Voor de contra-inlichtingen wordt de BVD verantwoordelijk gehouden waardoor de militaire diensten nauwelijks iets op het terrein van contra-inlichtingen tot stand brengen.
Voor de buitenlandse operaties met menselijke bronnen is voornamelijk de IDB verantwoordelijk. Dat betekent dat de militaire diensten niet zoveel ruilmateriaal hebben en dat is heel belangrijk in het internationale verkeer, ruilmateriaal.

De buitenlandse contacten waren zeer beperkt en het duurt tot in de jaren '90 voordat het wat meer wordt dan contacten met West-Europese, Amerikaanse diensten en Israël. Wat ook bijzonder is, is dat de contacten met de Amerikanen aanvankelijk niet erg goed waren. Wij weten van de buitenlandse inlichtingendienst dat die een heel nauw contact hadden met de CIA, wij weten dat de BVD ook nauwe contacten had met de CIA en zelfs tot de beginjaren zestig ten dele gefinancierd werden door de CIA.

Wat zien we bij de militaire diensten die hebben een keer per jaar contacten met de Amerikaanse diensten waarover in de rapportages altijd wordt geklaagd, in de trend van mijnheer X had een jetlag en daardoor zat hij de helft van de bijeenkomst te slapen en mevrouw Y zat pas drie weken in functie en wist van toeten noch blazen.

Dus wij moesten alles aan hun vertellen en wij kregen van hen niets te horen. De reactie van het diensthoofd was dan wij zien het nog een jaar aan en als het dan niet beter is dan stoppen wij ermee. Het jaar erop werd precies hetzelfde gedaan.

De drie diensten werken voor hun eigen bevelhebber en dat komt ook omdat die verschillende krijgsmachtdelen voor een ander oorlogstheater verantwoordelijk zouden zijn als het grote conflict zou uitbreken.

Dan heeft de Marine niet zoveel te maken met wat de Landmacht in Duitsland aan het doen is, dus waarom zouden wij nu samenwerken. Het blijven dus gescheiden circuits.

In de beginjaren '80 doen zich een aantal incidenten voor met name bij de Landmacht inlichtingendienst die een ongeoorloofde aandacht schenkt aan fenomenen als de Vereniging voor Dienstplichtige Militairen, de VVDM etc.

De Minister wordt daarmee geconfronteerd en de parlementariërs zeggen tegen de Minister heeft u die inlichtingendienst niet meer in de hand.

En op dat moment is net de eerste Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten in voorbereiding en in die Wet staat er moet één Dienst komen dat is waar de parlementariërs op aandringen want één Dienst heb je makkelijker in de hand dan drie instellingen.

Wordt vervolgd

Staatsieportret Koningin Wilhelmina aan boord Hr. Ms. Tromp tijdens de actie in 1942

Staatsieportret Koningin Wilhelmina
Foto door Manfred de Graaf

Dit portret hing aan boord van Hr. Ms. Tromp ten tijde van de actie in Straat Badoeng op 20 februari 1942. Een granaatscherf die in het passepartout drong en daar nooit uit verwijderd is, symboliseert de onverzettelijkheid van zowel koningin Wilhelmina als Hr. Ms. Tromp, die pas in 1955 uit de sterkte afgevoerd werd.

Hr. Ms Tromp in de baai van Sabang, 25 juli 1944

Operatie Crimson

Dit betrof een geallieerde actie tegen de Japanse militaire faciliteiten op Sabang, een klein eiland voor de kust van Sumatra op het meest noordwestelijke puntje van Nederlands-Indië. Het maakt deel uit van Atjeh.

Met zijn grote olieopslagplaatsen was dit eiland van oudsher een belangrijke bunkerstation en vanaf hier controleerden de Japanners grote delen van de Indische Oceaan en Straat Malakka.

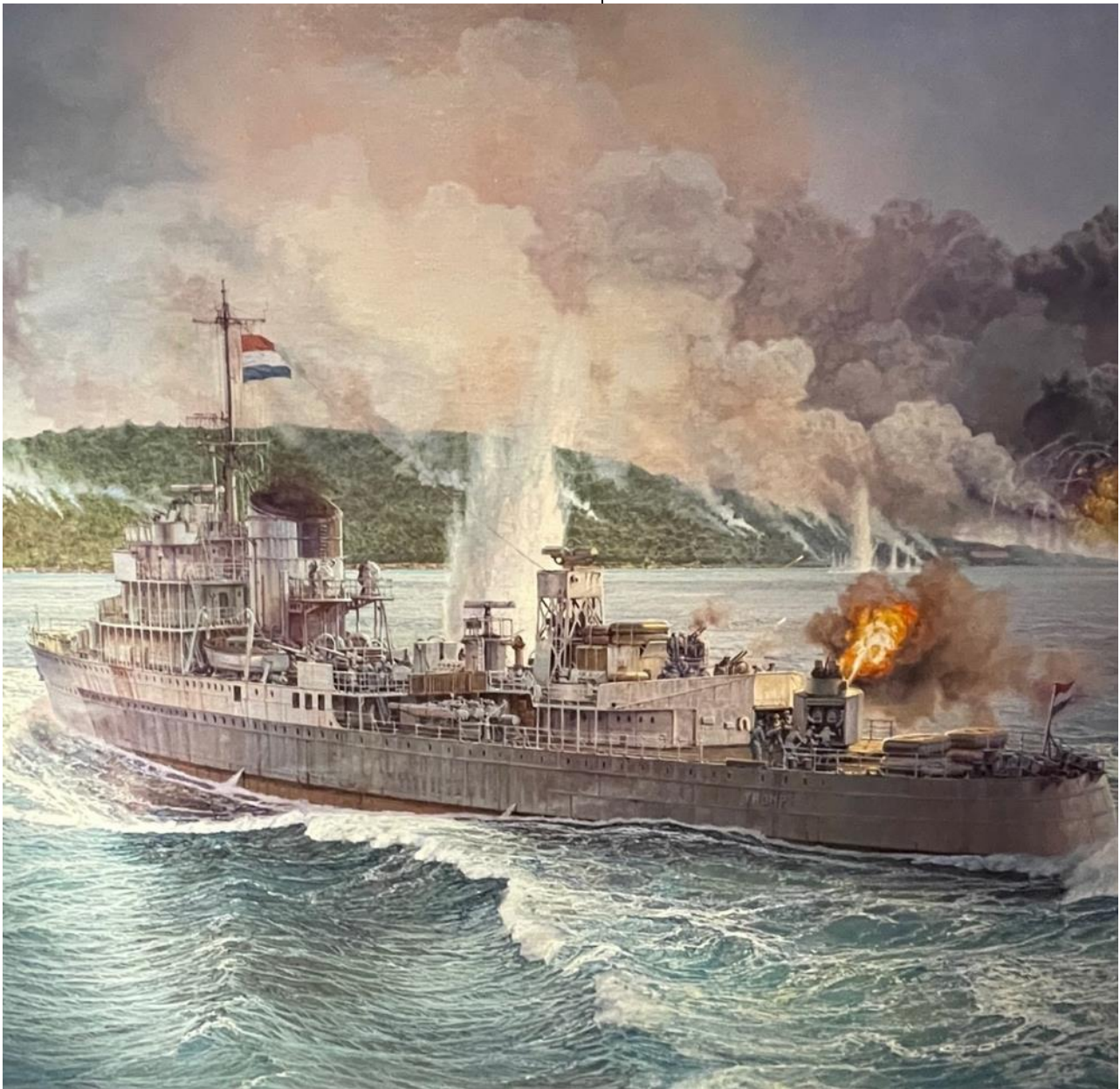
In de vroege ochtend van 25 juli 1944 voer de kruiser Hr. Ms Tromp, samen met Britse en Australische torpedobootjagers, de baai van Sabang binnen. De zogenaamde Inshore Force werd ondersteund door slagschepen, vliegkampschepen en kruisers

oorlogscorrespondent op een Britse jager. De Tromp kreeg vier treffers, maar geen van deze granaten explodeerde. Het hele gevecht duurde nog geen dertig minuten. Na afloop lagen de meeste haveninstallaties in puin. Sabang zou gedurende het verloop van de oorlog nauwelijks nog een rol spelen, maar dit vooral te maken met het geallieerde besluit het strijdtoneel richting Japan te verplaatsen. De Japanners in Nederlands-Indië werden grotendeels met rust gelaten; zij capituleerden na de overgave van Japan in 1945.

Aan de basis van het schilderij ligt een film in de collectie van het Imperial War Museum, die onlangs met behulp van het Marinemuseum is gedigitaliseerd. Het is één van de weinige momenten dat een Nederlands oorlogsschip in de Tweede Wereldoorlog is gefilmd in het heetst van de strijd.

De onthulling van het schilderij vond plaats in het bijzijn van de voorzitter van het Karel Doorman Fonds, Viceadmiraal b.d. Ben Bekkering.

Het schilderij is mede tot stand gekomen door steun van het Karel Doorman Fonds.

die buitengaats bleven. Het doel was zoveel mogelijk schepen en walinstallaties uit te schakelen.

Op tien kilometer afstand openden de jagers en de Tromp het vuur. Barakken, kranen en loodsen stortten in, olietanks gingen in vlammen op. De Tromp plaatste een treffer op een munitiechip dat spectaculair ontplofte. Al snel kwamen Japanse walbatterijen in actie. De Inshore Force was de wal nu tot minder dan vier kilometer genaderd en het risico nam toe. Japanse treffers volgden. Eén Japanse granaat doodde een

In het dok in Vlissingen

Tewaterlating O22 op 20 januari 1940 in Vlissingen

O22 bij Vlissingen varende aan de oppervlakte

Aanvang proefvaart

Enkele foto's van de O22 en de O13, te zien in de nieuwe expositie "Wrakken"
Deze foto's en veel meer, zijn te zien a/b de Schorpioen

Een goed voorbeeld is de vondst van de Nederlandse onderzeeboot O22 ten Zuiden van Egersund in de Noorse Trog. Deze onderzeeboot keerde in november 1940 niet terug van een patrouille in de Noordzee. In 1993 werd zij bij toeval gevonden tijdens een inspectie van een pijpleiding onder de Noorse kust. Het mysterie van deze verdwijning werd wat betreft de locatie opgelost en bood nieuwe aanknopingspunten voor archiefonderzoek.

De O22 was een Nederlandse onderzeeboot die in mei 1940 na een spectaculaire ontsnapping werd toegevoegd aan het 9th Submarine Flotilla in Dundee. Rond 8 november 1940 keerde zij niet terug van haar 5e patrouille op de Noordzee.

Noordzee

Locatie van het wrak van de O22 Hier in de buurt werd zij vermoedelijk op 8 november 1940 door Duitse schepen met dieptebommen tot zinken gebracht.

Kranslegging boven de locatie van de O22

Voor het Ministerie van Defensie is de zoektocht naar de in juni 1940 in de Noordzee verdwenen onderzeeboot *O13* een speerpunt. Met inzet van steeds modernere apparatuur zijn tientallen locaties onderzocht. Nieuwe wrakken en objecten werden aangetroffen. Soms levert een visser, collega-onderzoeker of duiker nieuwe informatie aan. Kennis wordt uitgewisseld met alle landen rond de Noordzee.

O13 in Den Helder

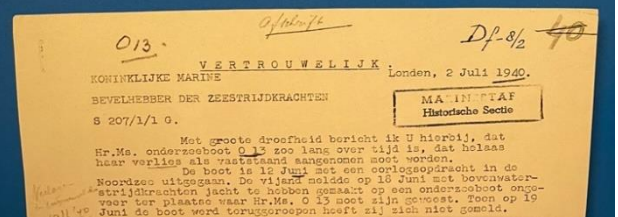
Vermoedelijke ligging van het wrak van de O13

Tracks O13 en Orzel en onderzochte wraklocaties.

Kort na het verdwijnen van de *O13* kwam de Poolse onderzeeboot *Wilk* met het bericht dat zij een Duitse onderzeeboot zou hebben geramd en tot zinken gebracht. De positie lag precies tussen de mijnenvelden 16a en 16b. Uit archieven blijkt dat er destijds geen Duitse U-boten in de buurt waren. Als het verhaal waar is, wie was het dan wel? Hopelijk zullen de archieven daar antwoord op geven.

Op 10 mei 1940, na de Duitse invasie in Nederland, werd Hr.Ms. *O13* samen met andere marine eenheden naar Engeland gestuurd. Hiervandaan moest de strijd tegen de vijand worden voortgezet. Na een eerste patrouille bij de ingang van het Skagerak, keerde zij niet meer terug. Op 24 juni 1940 werd de *O13* met haar bemanning officieel als 'lost on patrol' verklaard.

Een scheepswrak fascineert omdat het meestal niet te zien is. Niet meer dan het overblijfsel van een verongelukt schip of vaartuig dat niet meer te gebruiken is. Wrakken leiden een anoniem bestaan op de bodem van de zee. Restanten liggen vaak diep in het zand en blijven voor eeuwen verscholen. In de wereldoorlogen van de vorige eeuw zijn duizenden schepen vergaan. Zij werden gebombardeerd, getorpedeerd of liepen op een mijn. Een groot deel daarvan is nooit teruggevonden.

Tijdens onderzoek van de zeebodem legt de Dienst der Hydrografie van de Koninklijke Marine locaties van wrakken vast en geeft zo nu en dan een anoniem schip haar naam terug. De tentoonstelling *Wrakken! Oorlogserfgoed onder water* schetst een beeld van het historisch erfgoed op de bodem van de zee en schenkt aandacht aan de wrakken van de rammonitor *Adder*, de kanonneerboot *Johan Maurits van Nassau*, de torpedootjager *Kortenaer*, de kruisers *Java*, *De Ruyter*, *Cressy*, *Hogue* en *Aboukir* en de onderzeeboten *O22*, *O13*, *O16*, *K XVI*, *K XVII*, *U-106*, *U-88* en *H-10*.

WORD VRIEND VAN HET MARINEMUSEUM

Het Museum

De koninklijke Marine bezit een prachtig museum, dat 60 jaar geleden is ontstaan en inmiddels is uitgegroeid tot één van de belangrijkste militaire musea in Nederland. In dit museum ervaart u op een aantrekkelijke en interactieve wijze ruim 500 jaar marine geschiedenis, met schitterende collecties. Scheepsmodellen, schilderijen, uniformen, onderscheidingstekens, wapens en uiteraard schepen; alle facetten van de marine komen uitgebreid aan bod.

Een 'must' voor jong en oud

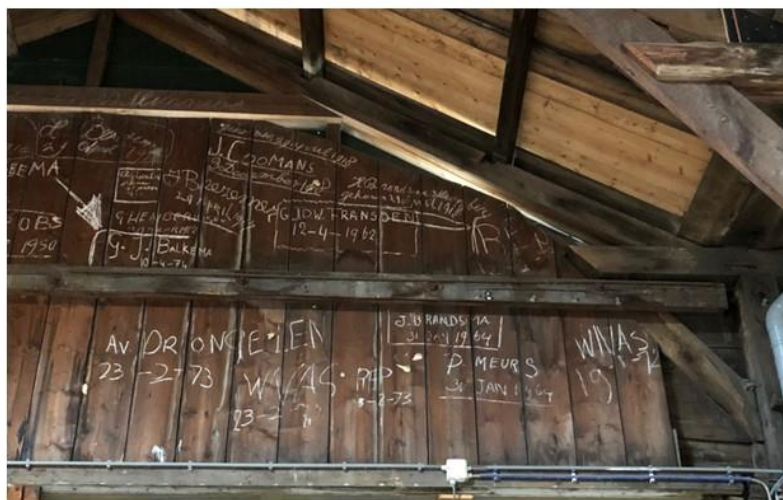
Het Marinemuseum biedt op interactieve wijze een inblik in onze maritieme geschiedenis. Leuk voor jong en oud! Of het nu gaat om museumschepen, waaronder de onderzeeboot Tonijn, het brughuis van het fregat ex Hr.Ms. De Ruyter, of de prachtige tentoonstellingen. Het zijn allemaal op zichzelf staande onderdelen, die de moeite van een of meerdere bezoeken meer dan waard zijn.

De Stichting

We hebben de Stichting Vrienden van het Marinemuseum onder meer opgericht om donateurs de mogelijkheid te bieden het Marinemuseum op actieve wijze te ondersteunen. Daarvoor krijgen zij bijzondere privileges, waaronder vrije toegang tot het museum, lezingen en activiteiten van de stichting.

U wordt donateur door een e-mail te sturen met uw naam, adres, telefoonnummer en donateur-wens aan:
vrienden@marinemuseum.nl

De Nieuwsbrief had haar eerste editie in 2004 als mededingsblad naar vrienden en donateurs. Vanaf 2006 was de nieuwsbrief ook het informerende orgaan met veel verhalen. Eerder was de Postboei sinds 1991 het informatieblad naar donateurs en vrienden van het Marinemuseum. Vanaf september 2021 is de nieuwsbrief weer 'Postboei'.

Deze Postboei is een uitgave van de Stichting Vrienden van het Marinemuseum

Postadres:
Stg. Vrienden v/h Marinemuseum
p/a Marinemuseum
Postbus 10000
1780 CA Den Helder

E-mailadres: vrienden@marinemuseum.nl

Reproductie van (delen van) deze Postboei is alleen toegestaan met toestemming van de redactie